

ERFGOEDDAG

STOP DE TIJD!
IN WESTHOEK-ZUID
ZONDAG 21 APRIL 2013

ERFGOEDCEL

STOP DE TIJD! IN WESTHOEK-ZUID

Heuveland | Ieper | Langemark-Poelkapelle
Mesen | Poperinge | Vleteren | Zonnebeke

ERFGOEDDAG | 21 APRIL 2013

HOE GEBRUIK JE DEZE BROCHURE?

De zuidelijke Westhoek spreekt haar rijke diversiteit van roerend (schilderijen, documenten, beelden, kranten...) en immaterieel (verhalen, tradities, gebruiken...) erfgoed aan om het thema 'Stop de tijd!' vorm te geven.

Het artikel 'Het dagelijks leven in de zuidelijke Westhoek vóór de Eerste Wereldoorlog' laat ons kennismaken met het leven van alledag in onze regio vóór '14-'18. Thema's als gezondheid, vermaak, seizoenarbeid en transport komen aan bod. Verschillende erfgoedobjecten gelinkt aan het dagelijkse leven vóór de oorlog kregen een plekje in deze brochure. Ze zijn opgenomen in lokale erfgoedcollecties.

De activiteiten van zondag 21 april worden per gemeente voorgesteld van pagina 52 tot en met 64. Per activiteit is er een korte beschrijving en wat praktische informatie.

Op de achterflap van de brochure vind je op een kaart de locatie van de verschillende activiteiten.

- toegankelijk voor rolstoelgebruikers
- gedeeltelijk toegankelijk voor rolstoelgebruikers
- niet toegankelijk voor rolstoelgebruikers
- De vlieg wijst kinderen tot en met twaalf jaar de weg naar activiteiten op Erfgoeddag. Als je Vlieg tegenkomt, weet je dus dat het om een activiteit gaat waar kinderen koning zijn! Als de activiteit voor het hele gezin is bedoeld, blijkt dat duidelijk uit de tekst.
- De programmabrochure vermeldt met een pijltje welke tentoonstelling je ook kunt bezoeken na Erfgoeddag.

INHOUD

Voorwoord	106
Deelnemende organisaties	108
Het dagelijks leven in de zuidelijke Westhoek vóór de Eerste Wereldoorlog	110
Activiteiten op 21 april 2013	152
• Wijtschate, Hollebeke, Zonnebeke, Bikschote en Poperinge	154
• Ieper	155
• Hollebeke (Ieper)	156
• Zillebeke (Ieper)	157
• Poperinge	158
• Kemmel (Heuvelland)	161
• Bikschote (Langemark-Poelkapelle)	162
• Mesen	163
• Vleteren	164
Activiteiten in de rand van Erfgoeddag	166
Meer erfgoed in Westhoek-zuid	168
Kaart regio	170
Colofon	173
Praktische informatie	174

VOORWOORD

Beste erfgoedvrienden

Op 21 april is het weer zover! Voor de 13de keer vindt Erfgoeddag plaats en zet Vlaanderen haar immaterieel en roerend erfgoed in de kijker. Het thema dit jaar is 'Stop de tijd!'. Musea, bibliotheken, archieven, erfgoed- en andere verenigingen organiseren activiteiten, die het thema op verschillende manieren belichten. In de CO₇-regio kan je dit jaar aan 11 activiteiten deelnemen. Erfgoedliefhebbers kunnen teruggaan in de tijd en stilstaan bij gebeurtenissen uit het verleden, maar kunnen zich ook verdiepen in het verhaal van behoud en beheer van ons kostbare erfgoed.

In onze regio krijgt het verhaal van behoud en beheer op een unieke manier vorm in het nieuw op te richten regionale erfgoeddepot op de site Potyze in Ieper. De Stad Ieper, CO₇ en de Provincie West-Vlaanderen slaan de handen in elkaar om de bouw, inrichting en werking van het depot voor te bereiden. Het regionale erfgoeddepot wil goede bewaaromstandigheden aanbieden voor museale collecties en een gefundeerde regionale werking ontwikkelen.

De zuidelijke Westhoek herbergt een rijkdom aan cultureel erfgoed. Het is echter niet eenvoudig om dagelijks de strijd aan te gaan tegen het verloren gaan van dit patrimonium. De regionale depotwerking wil erfgoedbeheerders, van professionele musea tot vrijwillige erfgoedverenigingen, ondersteunen in hun werking rond behoud en beheer. 'Stop de tijd!' is een thema dat niet enkel op Erfgoeddag centraal staat, maar in het hart gedragen wordt door CO₇ en alle erfgoedspelers.

Deze regionale brochure biedt je een overzicht van alle activiteiten op Erfgoeddag. Het thematisch artikel voert je terug naar de tijd vóór de Grote Oorlog en stelt een aantal objecten uit die periode voor.

Graag tot op Erfgoeddag!

Loes Vandromme

Voorzitter CO₇

Wieland De Meyer, Frans Masson, Katelijn Poissonnier, Marleen Soete, Ingrid Vandepitte, Jef Verschoore,
bestuursleden CO₇ en schepenen van cultuur en/of erfgoed

Beste erfgoedliefhebber

"Sta even stil bij de tijd".

De slogan van deze dertiende editie van Erfgoeddag is meer dan ooit een uitnodiging. Een uitnodiging om de dagelijkse race tegen de tijd even af te remmen, en stil te staan en te genieten van het werk van de vele duizenden erfgoedwerkers, vrijwilligers en professionelen, die dag na dag het duel aangaan met de tijd. De tijd heeft een geweldige impact op ons cultureel erfgoed: het dreigende materiële verval, de ontoegankelijkheid van heel wat gegevens (denk maar aan die oude cassetjes en floppy's), het vergeten, veronderstellen of reconstrueren...

Met hun werk – vaak hun passie – proberen erfgoedwerkers de gevolgen van het verstrijken van de tijd naar best vermogen te stoppen. Hun inzet én uw interesse bieden de garantie dat wát we belangrijk en betekenisvol vinden, het cultureel erfgoed, aan de generaties na ons wordt doorgegeven. Het recente FARO-onderzoek 'Vlamingen en het verleden. Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen' toonde aan dat er – gelukkig – een groot draagvlak bestaat voor cultureel erfgoed in onze samenleving. Het groeiend succes van deze jaarlijkse Erfgoeddag is er een illustratie van.

Op Erfgoeddag bent u eens te meer welkom bij meer dan 400 erfgoedinstellingen en -organisaties. Laat u verrassen door hun verscheidenheid, hun rijkdom en hun dynamiek. U zult het zien, horen en voelen: de erfgoedsector is in volle ontwikkeling en ze staat voor grote uitdagingen, op vlak van behoud en beheer, collectiemanagement, digitalisering en erfgoeddepots. Deze kansen en uitdagingen zijn globale ontwikkelingen die zich ook bij ons volop manifesteren. In en buiten de werelden van musea, archieven en erfgoedbibliotheken staan ze meer dan ooit op de agenda. Er ligt een boeiend traject voor ons. Alleen daarom al verdient deze editie van Erfgoeddag een stukje van uw kostbare tijd.

Ik wens u een bijzonder interessante, boeiende en fijne dag toe!

Joke Schauvliege

Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur

DEELNEMENDE ORGANISATIES

Erfgoedcel CO,

Yperley / Sint-Jacobsstraat 1, 8900 Ieper

T 057 23 93 12

E erfgoedcel@co7.be

W www.erfgoedcelco7.be

De Wegwijzer Hollebeke

Komenseweg 102, 8902 Hollebeke (Ieper)

T 057 20 50 81

E erfgoeddag@hollebeke.be

W www.hollebeke.be

Dienst Cultuur Heuveland

Bergstraat 24, 8950 Kemmel (Heuveland)

T 057 45 04 72

E cultuur@heuveland.be

W www.heuveland.be

Dienst Cultuur Vleteren

Kasteelstraat 39, 8640 Vleteren

T 057 40 93 23

E cultuur@vleteren.be

W www.vleteren.be

Dienst Vrije Tijd, Cultuur en Archief Langemark-Poelkapelle

Kasteelstraat 1, 8920 Langemark-Poelkapelle

T 057 49 09 45

E cultuur@langemark-poelkapelle.be

W www.langemark-poelkapelle.be

Dienst Vrije Tijd Mesen

Markt 22, 8957 Mesen

T 057 22 17 14

E info@mesen.be

W www.mesen.be

Onzen Heertje erfgoedvereniging

Trommelaarstraat 15, 8970 Poperinge

T 057 33 56 10

E muchudb@skynet.be

W www.onzenheertje.be

Poperingse Westhoekvertellers

T 0471 82 52 55

E ingeborg.sohier@telenet.be

Spingroep De Wullekobbe

Bezoekerscentrum De Palingbeek

Vaartstraat 7, 8902 Zillebeke (Ieper)

E wullekobbe@hotmail.com

Stedelijk Museum Ieper

Ieperleestraat 31, 8900 Ieper

T 057 23 92 20

E toerisme@ieper.be

W www.toerisme-ieper.be

'WESTHOEK verbeeldt'

W www.westhoekverbeeldt.be

blog.westhoekverbeeldt.be

E heuvelandverbeeldt@gmail.com

ieperverbeeldt@gmail.com

langemark.poelkapelleverbeeldt@gmail.com

mesenverbeeldt@gmail.com

poperingeverbeeldt@gmail.com

vleterenverbeeldt@gmail.com

zonnebekeverbeeldt@gmail.com

HET DAGELIJKS LEVEN IN DE ZUIDELIJKE WEST- HOEK VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG*

Door Hannelore Vandebroek – Geheugen Collectief

* Erfgoedcel CO₇ plaatst ook 7 erfgoedobjecten uit die periode in de kijker.

INLEIDING

Sergeant Jerome Vermynck maakte op 22 april 1915 de eerste Duitse gasaanval te Steenvoorde mee. Maria Vandeputte, *little Mary* voor de soldaten, verkocht tijdens de oorlog als jonge tiener warme drank aan de frontsoldaten die in Poperinge hun vrije dagen doorbrachten. Maar Jerome en Mary hadden, net als alle andere soldaten en burgers, wiens levens door de oorlog stevig door elkaar geschud werden, ook een leven vóór de oorlog, een leven waar we doorgaans minder over weten. Jerome werd in 1894 geboren te Ieper. Zijn vader was dagloner, zijn moeder kantwerkster. In 1906, twaalf jaar oud, werd hij telegramwerker. Maria's ouders waren landbouwers in Boezinge, een dorp vlakbij Ieper dat tijdens de oorlog volledig vernield zou worden.

2014 wordt wereldwijd het jaar van de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog. Talloze publicaties, televisiedocumentaires en tentoonstellingen zullen gewijd worden aan de wereldbrand. De Westhoek zal daarin ongetwijfeld een prominente rol spelen. De Grote Oorlog had er immers dramatische gevolgen voor de fysieke ruimte en zorgde, net als in de rest van België, ook voor belangrijke veranderingen in het mentale landschap, het politieke en culturele leven en het dagelijkse leven van de bewoners.

- ▼ **Kemmel in 1910: een veld, met op de achtergrond de Sint-Laurentiuskerk.**
Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Maar hoe zag het dagelijks leven er dan uit voor het strijdgewoel losbarstte? Hoe leefden mannen, vrouwen en kinderen in 1913? Het bestempelen van de Eerste Wereldoorlog als een breukmoment geeft de indruk dat de periode ervoor onveranderlijk was. Het wekt een impressie van stilstand en idylle op: het statische, nooit veranderende dorp onder de kerktoren, met korenvelden en windmolens. Dat is natuurlijk geen realistische weergave van de werkelijkheid. Er bewoog heel wat in de periode tussen de eeuwwisseling en het uitbreken van de oorlog. Er vonden o.a. brede maatschappelijke processen plaats zoals de langzame democratisering van het onderwijs, de sociale wetgeving, de opkomende taalkwestie...

Een geschiedenis van het dagelijks leven brengt gewoonlijk de materiële omstandigheden en de alledaagse handelingen van de 'gewone' mensen in kaart. Arbeiders, landbouwers en het minder gegoede deel van de middenklasse gaan hierbij op in een anonieme massa. Dit gaat uiteraard voorbij aan de verschillen tussen die diverse groepen. Ook de andere lagen van de samenleving hadden een dagelijks leven. Ze aten, werkten (maar niet altijd), sliepen, verplaatsten zich, hadden lief en stierven. Om het dagelijks leven te schetsen, is het daarom nodig het materiële bestaan en de immateriële gebruiken van meerdere groepen in de samenleving te bekijken en de manier waarop die groepen zich tot elkaar verhielden, hun onderlinge interactie.

Op die manier kan je ook nieuwe vragen stellen. Niet alleen wat mensen aten en waarvan ze leefden, maar ook welke luxe en comfort de echt rijken bezaten. Wat was er voor hen nieuw vanaf de eeuwwisseling? Hoeveel auto's reden er rond in de regio? Veranderde er op het vlak van vervoer ook iets voor de minder gegoeden? Profiteerden de armere wijken mee van de nieuwe door de gemeentes aangelegde nutsvoorzieningen, zoals de gasleidingen? Kwam de vuilnisophaling ook in de volkswijken rond? Waarmee moest een gemiddeld landelijk gezin het stellen? Hoe verplaatsten zij zich? Hoe vermaakten ze zich? Hoe zag hun menu eruit? Wie woonde er nog in de bijna verdwenen plak- en stakhuisjes? Moderniseerde alleen het werktuigenarsenaal, of ook het woongedeelte van de boerderijen? En hoe zat het met de échte onderlaag van de samenleving?

In het midden van de negentiende eeuw werkte de helft van de Belgische beroepsbevolking in de landbouw. Van dan af ging dit percentage echter snel achteruit. In 1895 was de landbouw (samen met de bosbouw en de visserij) goed voor 31% van de tewerkstelling, in 1910 nog 22,9%. De rest van de beroepsbevolking werkte in de

Zijden poppenkleedje en black marble clock | leper |

Soldaten die vochten rond leper en door de stad trokken, namen vaak voorwerpen mee vanonder het puin en bewaarden zo unieke materiële getuigenissen van vóór de verwoesting. In november 2003 schonk de Britse C. Baxter een poppenkleedje aan het In Flanders Fields Museum (IFFM). Haar grootvader had dit kleedje vanonder het puin gehaald in leper. Het poppenkleedje is 28 cm lang en 23 cm breed en nog steeds in goede staat. Het is gemaakt uit zijde, met gehaakte afboording aan de armuiteinden en de hals.

Op 25 juni 1915 vond Gordon Driver, soldaat bij de Royal Engineers, een unieke zwarte, nog tikkende, marmeren klok onder het puin van een leperse woning. De behuizing van de klok is volledig uit marmer gemaakt. Het uurwerk zelf

is vervaardigd uit metaal en glas. De marmeren klok overleefde twee oorlogen en stopte pas met tikken in januari 2000. In mei 2008 schonk Driver's dochter, Pamela Hayes van Sarisbury Green in Groot-Brittannië, deze *black marble clock* aan het IFFM.

industrie en de dienstensector. België was op het Europese continent in de negentiende eeuw een koploper wat industrialisatie betreft. Die nieuwe economische activiteit was vooral gebonden aan de vindplaatsen van grondstoffen: steenkool bracht mijnen, hoogovens en metaalfabrieken naar Limburg, Luik en Henegouwen. Gent was het centrum van de textielindustrie, de regio Kortrijk had de vlasindustrie, Antwerpen had een internationale haven. Naast leper en Poperinge en enkele kleinere stedelijke kernen, bestond de streek van de zuidelijke Westhoek uit agrarische gemeenschappen met vele kleine en enkele grote boerderijen en kleine landelijke kernen, waar men naar de kerk, naar de markt en op café ging. Dit wil niet zeggen dat er géén industriële activiteit was, maar die was kleinschalig en zeer divers.

Rond 1900 kende de streek een drukke publieke en private bouwactiviteit. Met het oog op toerisme werd leper gerestaureerd tot een opgeschoonde versie van een middeleeuwse stad. In Poperinge kwam er een nieuw stadhuis en gasverlichting. Vanaf de jaren 1890 deden overal in de Westhoek nieuwe nutsvoorzieningen hun intrede. In leper waren er werken aan de riolering en de watervoorziening. In 1896 kwam de telefoon er. Zonnebeke kreeg in 1911 gasleidingen en straatlantaarns. In 1901 sloten het stadsbestuur van Poperinge en daarna Watou aan op het telefoonnet en in 1903 Roesbrugge. Overal werden wegen verbeterd, aangelegd en verhard. Er werden kas- seien gelegd en kiosken gebouwd. Er werden schoollokalen ingericht en scholen bijgebouwd. Bibliotheken werden opgericht en breidden uit.

Ook op andere vlakken werd er gemoderniseerd. In de fabrieken en ateliers deden stoommachines, dynamo's en elektriciteit hun intrede. De arbeid op het land was nog grotendeels een kwestie van handen uit de mouwen en paarden voor de kar, maar de landbouwers investeerden al – zij het beperkt – in maai-, plant- en zaaimachines en in nieuwe meststoffen. Er was niet veel industrie maar inventieve, gespecialiseerde ambachtslieden en handelaars stampden kleine bedrijfjes uit de grond en produceerden bijvoorbeeld melkmachines en broedmachines voor de landbouw. Zowel de ambachtelijke sector als de bedrijfjes die landbouwproducten verwerkten (o.a. de voedsel- en de drankproductie), mechaniseerden waar het kon. Het was een periode waarin, net als in de rest van het land, 'oud' en 'nieuw' naast elkaar stonden: nieuwe openbare gebouwen naast huizen van leem, paard en kar naast de eerste auto.

Andere zaken veranderden trager. 'Arm en katholiek' zijn eigenschappen die we snel aan de vooroorlogse periode koppelen. Dat beeld lijkt grotendeels te kloppen. We mogen de sociale miserie in de streek niet uit het oog verliezen: kinderarbeid, drankmisbruik, hoge kindersterfte, bittere armoede.... Het verenigingsleven en de meeste feesten en gebruiken speelden zich voornamelijk in de religieuze sfeer af. De mensen

waren gelouig, of minstens zeer kerkelijk. Het leven ploegde, voor jong en oud, rijk én arm, voort op het ritme van het landbouwjaar en de religieuze kalender. Geloof en kerk gaven de mensen structuur en howast in een op materieel vlak onzeker bestaan.

Onderzoek naar deze periode in deze streek is niet evident. Veel archiefmateriaal ging immers verloren tijdens de Eerste Wereldoorlog. In deze brochure verkennen we aan de hand van onder andere kranten, beeldmateriaal, provinciale verslagen, tijdschriften en publicaties enkele thema's in verband met het dagelijkse leven tussen 1900 en 1914: bevolking en gezondheid, vervaak, werken en overleven, seizoenarbeid en grensarbeid, vervoer. Het is slechts een greep uit de vele thema's die deel uitmaken van het 'dagelijks leven'.

- ▶ De bouw van het nieuwe gemeentehuis van Vlamertinge ging op 2 mei 1910 van start en was voltooid in 1911. Het werd verwoest op 20 september 1915. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

BEVOLKING EN GEZONDHEID

Tot aan de Tweede Wereldoorlog leefde het grootste deel van de bevolking in de zuidelijke Westhoek van de landbouw of van bij de landbouw aansluitende ambachten. Tussen 1890 en 1947 steeg de bevolking van Midden- en Zuid-West-Vlaanderen van 266.658 naar 398.912 inwoners, een stijging met bijna 50%. Die toename hing onder meer samen met de uitbreiding van de industrie, een voornamelijk stedelijk fenomeen. In het arrondissement Ieper woonden er in 1900 ca. 122.000 mensen, in 1914 ca. 130.000. De stad Ieper telde in 1913 17.500 inwoners, Poperinge 11.300. De andere gemeenten in de streek telden tussen de 500 en de 5.500 inwoners.

De mensen trouwden relatief laat, ze waren vaak bijna dertig. Men trouwde gewoonlijk met iemand uit hetzelfde of een naburig dorp. Liefst bleef het koppel ook in de buurt wonen. Man en vrouw hadden er beiden voor ze een gezin stichtten al een arbeidsloopbaan van tien tot twintig jaar op zitten, in het ouderlijk bedrijf, als loonarbeid(st)er, landarbeid(st)er, dienstbode of knecht. De gezinnen waren vaak groter dan nu. Zeer kroostrijke gezinnen (acht of meer kinderen) waren niet de norm, maar ook geen rariteit. Inwonende grootouders of ongehuwde broers of zussen waren niet uitzonderlijk.

Vrouwen stierven nog in het kraambed, al daalde het aantal kraambedinfecties. De zuigelingensterfte, de sterfte van een baby voor de eerste verjaardag, was zeer hoog, tot 10 of zelfs 15%. Vandaag is dat minder dan een half percent. Ook rijke families bleven daar niet van gespaard. De provinciale geneeskundige commissie van Kortrijk (waar de gemeentes van de zuidelijke Westhoek onder ressorteerden) maakte zich jaar na jaar zorgen over die schrikwekkend hoge cijfers. De zuigelingen stierven bovendien te vaak aan ziektes die te voorkomen waren, zoals gastro-enteritis (maag- en darmontsteking), onder andere door het gebruiken van ongekookte melk in ongereinigde flessen. De moeders en de vroedvrouwen kregen de schuld, en hun 'onwetendheid en achteloosheid' over zuigelingenvoeding en hygiëne. De commissie gaf daarover om die reden adviezen en organiseerde lezingen. Borstvoeding werd aangeprezen als beste voeding. In 1910 werd in Ieper 'Het Werk van de Kindervoeding' opgericht. Er werd informatie verschaft over borstvoeding en moeders die hun baby's niet zelf konden voeden, werden er toe aangezet speciaal bereide melk te gebruiken. Een honderdtal zuigelingen werden wekelijks onderzocht en gewogen.

Op het einde van de negentiende eeuw was een arbeiderswoning in Poperinge ongeveer 40m² groot. Daarin woonden gezinnen van gemiddeld zeven personen: vader,

moeder en vijf kinderen. De benedenuverdieping was slecht verlucht en boven, onder het dak, waar men sliep, regende het vaak binnen. De sanitaire omstandigheden waren erbarmelijk, met gemeenschappelijke wc's en stinkende open riolen. Maar er was beterschap in zicht. Lemen woonsten maakten overal plaats voor stenen. De gemeentelijke overheden wilden, vooral met het oog op het voorkomen van epidemieën, van de 'onsanitaire' woningen af. Ze verboden strooien daken en verplichtten bakstenen voor nieuwe woningen. Sociale kredietmaatschappijen zoals 'Eigen Heerd' in Ieper wilden voor arbeiders betaalbare, betere woningen bouwen.

Geneeskunde en hygiëne waren minder ontwikkeld dan vandaag. Dat gold ook voor de rijkere mensen, maar vooral voor wie zich geen dokter kon veroorloven. Die kwam meestal pas als het al te laat was, iets wat met de komst van de auto een beetje zou verbeteren. Toch stonden de kranten vol met reclame voor allerlei 'geneesmiddelen'. Van pillen en drankjes tegen reuma, breuken, nierziekten, schurft, tot reclame voor kunstgebitten en brillen.

◀ De 'roode pillen' hielpen voor alles, maar vooral tegen 'scheelhoofdpijn' (migraine) en de kwaaltjes van de 'keerjaren' (menopauze). www.historischekranten.be
De Poperingenaar, 17 december 1905, p. 2

VERMAAK

Het eten, de kleding, de woning en de werkomgeving werden gekenmerkt door een-tonigheid. Het leven bood weinig afwisseling. Wat stond er bij gewone mensen op tafel? Vooral roggebrood (met smout), pap, soep en aardappelen, en dit meermaals per dag. Van een gedroogde varkensharp werden schellen afgesneden, veel ander ulees kwam er niet op tafel. Op de boerderijen ving men soms de mussen om ze op te eten. Koekenbrood was de lekkernij voor op zondag. 's Zondags ging men ook naar de mis, en eventueel op familiebezoek. De verplaatsingsmogelijkheden, zowel voor werk als vermaak, waren beperkt, al kwam daar langzaam verbetering in.

Volgens de nijverheidstelling van 1880 kon in Poperinge twee derde van de bevolking lezen en schrijven. Twintig jaar later gaven de militierapporten aan dat bijna alle opgeroepen (mannelijke) lotelingen uit de provincie, op een paar procent na, konden lezen. De meeste kinderen gingen naar school, maar de plattelandsbevolking hield hun kroost tijdens de oogst thuis, om thuis of elders mee te werken. Tot wanhoop van menig onderwijzer, die niet anders kon dan zich erbij neer te leggen, verschenen die kinderen pas in het midden van de herfst in de klas, wellicht net voldoende om rudimentair te leren lezen, schrijven, tellen en rekenen.

Veel werd er echter niet gelezen, wegens gebrek aan tijd en geld. De werkmensen namen niet Gezelle of Streuwels ter hand, maar de krant. Een blik op de populaire kranten geeft ons een idee van de leefwereld van de 'gewone' man en vrouw. Populair waren kluchten en series, en sensationele artikelen over bijvoorbeeld de beruchte roversbende van Abel Pollet, die samen met drie andere moordenaars in 1909 in Béthune (Frankrijk) onthoofd werd. De internationale politiek volgde men nauwelijks. Wel wist de krantenlezer van de godsdienstvervolgingen in Frankrijk en sedert de invoering van het meervoudig mannenstemrecht hadden de werkmensen een beetje interesse voor de binnenlandse politiek. De ontdekkingstochten in Afrika van Stanley mochten op belangstelling rekenen, net als het vergaan van de Titanic in april 1912. Verder waren de mensen vooral geïnteresseerd in het eigen dorp en de eigen streek. De kranten stonden vol met lokale faits divers: diefstallen, een geval van kindermishandeling, iemand die verdronk in een vijver, een auto-ongeluk, een moord, etc.

Het voornaamste vermaak was, cru gezegd, 'vrouw en pint', seks en drank. Elk dorp had niet één, maar meerdere herbergen. De plaatselijke bevolking én de toeristen waren er welkom. De meeste uitbaters combineerden dit beroep met andere bezigheden. De herberg was eerst en vooral een plaats om alcohol te consumeren,

Wereldbol
| Mesen |

Deze wereldbol is in het jaar 1971 geschonken aan het 'Gemeentelijk museum van Mesen' door de bekende onderwijsfamilie Deleu. Zij beantwoordden een oproep van het museumcomité om oorlogssouvenirs aan het nieuwe museum te schenken. De wereldbol en bijhorende vitrinekast zijn ontworpen en uitgevoerd door François Joseph Deleu (1826-1901), hoofdonderwijzer van de gemeentelijke jongensschool van Mesen en leraar aan het Koninklijk Gesticht van Mesen. Dit unieke voorwerp maakt nog steeds deel uit van de collectie (in depot) van het museum, nu bekend onder de naam 'Geschiedkundig Museum Mesen'. De wereldbol zelf is vervaardigd uit hout en papier en is 56 cm hoog en 42 cm breed.

maar ook een ideale gelegenheid om de krantenberichten te becommentariëren. Het was bovendien een plek van ontmoeting, van sport en spel, van muziek en politiek.

▲ Het zwembad van Ieper vóór de Eerste Wereldoorlog.
Fototheek, Stadsarchief Ieper

Jong en oud hield ook van zwemmen en schaatsen. Dat laatste bijvoorbeeld op de ‘verdrongen weiden’ bij de Rijselpoort te Ieper. In 1885 kreeg Ieper een primitief openbaar openluchtbad. Het was gevaarlijk, onhygiënisch en onvoldoende bewaakt. De bodem was niet verhard, het water werd niet gezuiverd en het bad was 3,5 meter diep. Vrouwen, militairen en scholieren hadden hun eigen zwembaden. Een paar keer per week was de toegang gratis. Badkledij was verplicht en kon ook gehuurd worden. Zingen, honden en zeep waren verboden. Ondertussen zwom de bevolking ook nog altijd in de beken, kanalen en vijvers. Dat laatste mocht op veel plaatsen niet, zoals in de vijver van Dikkebus en de stadsgrachten van Ieper. Het werd toch gedaan, maar was gevaarlijk. In 1907 overleed te Voormezele een kind in het kanaal Ieper-Komen. In 1909 en 1910 was het Iepers zwembad een groot deel van het jaar gesloten wegens werken aan de vijver van Zillebeke en de aanleg van de waterleiding tussen de Meense Poort en de Bascule.

De nieuwe uitvindingen en verbeteringen op technisch vlak hadden niet alleen een impact op het economische leven, maar ook op het culturele leven en de vrijetijdsbesteding van zowel de burgerij als de werkende mensen. De weg van presentatie van de eerste bewegende beelden (in België te zien in november 1895) naar vermaak

was kort. Vlak voor de oorlog kende België al 650 bioscopen. Populair waren de rondreizende filmtheaters, die voorstellingen in openlucht en in tenten verzorgden. In Ieper kon men in 1901 op de grote markt ‘t Paleis van Cinématographe bezoeken, een rijk versierde tent, waar ‘*Het leven van Christus, het stierengevecht, de optocht der Boeren, de droom van een sterrenkijker, de tentoonstelling van Parijs, en andere tafereelen*’ geprojecteerd werden. Meerdere filmtheaters deden Ieper aan tijdens de kermisdagen met ‘*grappen, tooverijen, automobielkoersen, stierengevechten, zichten van de aardbeving in Italië, de vluchten in aeroplaan door den luchtvaarder Wilbur Wright*’. In 1909 werd er ook in Langemark tijdens de kermisperiode een rondreizend filmtheater opgesteld. Permanente zalen verschenen rond dezelfde tijd, met in Ieper vanaf 1909 de *Fransche Cinema*, en vanaf 1911 *Theater-Cinema Marreceau* in de Statiestraat, elk met meerdere voorstellingen per week. Soms werd er ook door een organisatie een film geprojecteerd in een gelegenheidszaal.

- ▼ *The Greatest Show on Earth* van het Amerikaanse circus Barnum & Bailey deed heel Europa aan en bevatte naast dierennummers (met onder andere paarden en olifanten) ook een rariteitenshow van ‘*menschelijke wonderen*’, zoals dwergen, albino’s en geamputeerden.
www.historischekranten.be
Nieuwsblad van Yperen, 9 november 1901, p. 3

YPER slechts één dag
DINSDAG 12 NOVEMBER
BARNUM & BAILEY - GREATEST SHOW ON EARTH.

DE KUNSTMAATJE
RIJCHTING VAN VERMAAK
VAN GANSCHE WERELD

300 Artisten van beide geslachten, algerichte paarden en dieren.

TARIEF DER PLAATSEN
Inkomende gratis - 1ste rang, Fr. 1.25 - Tweede rang, Fr. 2.50 - Eerste plaats, Fr. 4.

Sommige tijdgenoten veroordeelden dit nieuwe vermaak als tijd- en geldverspilling, zeker voor mensen die het niet breed hadden. Volwassenen zouden hun geld beter sparen en jongeren zouden het beter thuis afgeven. Ook al daalden de prijzen snel – kort voor de oorlog was een cinemabezoek niet duurder dan oudere amusementsvormen zoals het circus, variétévoorstellingen en het bijwonen van een bal – toch bleef de cinema voor de meeste mensen, zeker in de meest landelijke delen van de Westhoek, vóór de oorlog nog onbereikbaar, zowel financieel als op vlak van afstand. De volwassenen in de dorpen vermaakten zich met cafébezoek, kermis, kaarten, boerenbal, processies en familiebezoek. In de steden kwamen daar goedkope dansgelegenheden bij, cafézaaltjes met een orgel. Op het platteland werd er vooral tijdens de kermisdagen gedanst.

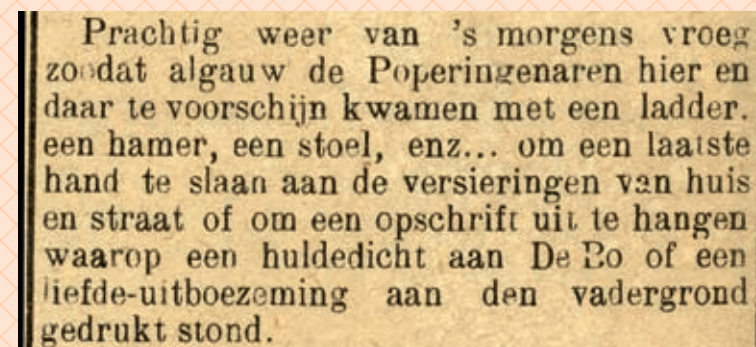
Voetbalwedstrijden en wielervedstrijden waren ook populair. Rond de eeuwwisseling was dat laatste nog een elitaire aangelegenheid, maar ‘de koers’ werd al snel iets van en voor het gewone volk. De kranten publiceerden lokale en nationale uitslagen en schepten graag op over winnaars uit de eigen streek. Tussen 1909 en 1911 waren er wedstrijden in de velodroom van Ieper. Het plein werd ook gebruikt voor allerlei feestelijkheden en door de Ieperse Rijsschool. In oktober 1911 werd de baan, die slecht onderhouden werd, openbaar verkocht. Wielervedstrijden hadden in die periode trouwens ook elders in het land gemiddeld maar een korte levensloop; het was geen permanente sportinfrastructuur. In 1910, 1911 en 1912 was de wielervedstrijd Parijs–Menen een van de jaarlijkse attracties.

Spectaculair waren de vliegweken, met wedstrijden en demonstraties voor vliegtuigen, die op verschillende plaatsen in het land gehouden werden. Er werden telkens weer nieuwe snelheids-, hoogte- en afstandsrecords verbroken door mannelijke én vrouwelijke piloten. Te Ieper was er een vliegweek van 15 tot 18 december 1910. Minder modern, maar nog steeds een populaire, typische attractie voor feestelijke gelegenheden, was het laten opstijgen van een luchtballon. Op 5 oktober 1913 steeg de Brusselse ballonvaarder Dumortier met zijn ballon ‘Pieter-Benoit’ op te Langemark. Een luchtballon was geen groot nieuws meer, wel dat er die dag ook twee vrouwen de lucht in gingen, mevrouw Lucie Vanhuyse–Rigal en mevrouw Helena Naert–Couchez. Ook muziekkorpsen, volksmuziek en volksspelen, verlichting en vuurwerk luisterden de dorpskermissen en wijkfeesten op.

‘De Bofeesten van Zondag laatst’, De Poperingenaar | Poperinge |

Op 31 augustus 1913 verscheen in ‘Het Notariëel en Nijverheids Annoncenblad. De Poperingenaar’ een artikel over de ‘De Bofeesten van Zondag laatst’. Dit nieuwsblad voor Poperinge en omstreken verscheen telkens ‘den Zaterdag namiddag’. In het artikel wordt beschreven hoe de gemeenschap van Poperinge samenkomt om hulde te brengen aan Deken Leonard De Bo. Deze bekende Poperingenaar was priester, dichter en volksschrijver en stierf in 1885.

Alle jaargangen van ‘De Poperingenaar’ uit het Stadsarchief Poperinge zijn digitaal opgeslagen en worden ontsloten via de website ‘www.historischekranten.be’.

WERKEN EN OVERLEVEN

Sinds het midden van de negentiende eeuw was het West-Vlaamse platteland zeer arm, zowel de loonarbeiders in de steden, als de kleine boeren kwamen nauwelijks rond. De voedselcrisis van de jaren 1840 betekende een dieptepunt, waarvan men slechts langzaam herstelde tijdens de tweede helft van de eeuw. Sociale commentatoren berekenden dat rond de eeuwwisseling een gemiddeld werkmansgezin (waar vader, moeder én meerdere kinderen geld binnenbrachten), zelfs met een minimale levensstandaard, per week nog steeds meer geld uitgaf dan er binnenkwam. Toch waren er opvallend weinig grote sociale conflicten, zoals stakingen, in de streek. De nationale stakingen kenden er weinig gehoor. De mensen waren arm, maar kwamen nauwelijks in opstand.

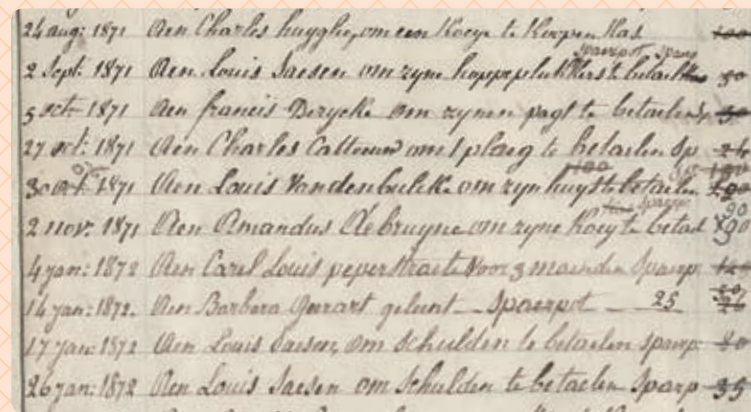
Hoe was de samenleving samengesteld? De elite bestond uit de adel, de hoge burgerij en de grote boeren. Voor de meeste rijke mensen in de Westhoek was grondbezit de grondslag van hun welstand. Eveneens tot de elite behoorden de plaatselijke dokter en enkele zelfstandigen wiens zaak zeer goed draaide, zoals een aannemer of een brouwer. De middenlaag was zeer divers en bestond uit gespecialiseerde ambachtslieden en handelaars (zoals bakkers, beenhouwers, winkeliers, naaisters, kleermakers, klompenmakers, smeden, herbergiers, gareelmakers, etc.) en uit mensen die werkten in de groeiende sector van de openbare diensten: onderwijzers en onderwijzeressen, gemeentelijke ambtenaren, veldwachters, postbeambten, etc. Tot deze middenlaag behoorden ook de landbouwersgezinnen die een stuk grond hadden kunnen kopen of geërfd hadden en die dus hun eigen grond en boerderij bezaten. Daaronder zat de grote groep van loonarbeiders, dagloners, dienstponeel (kokkinnen, keukenmeiden, knechten, koetsiers, tuinmannen, dienstmeiden...) en de vele pachters van kleine hoevees. Helemaal onderaan de ladder stonden de armen: de zieken, ouden en werklozen, de landbouwersgezinnen die onderuit gegaan waren, iedereen die niet in zijn bestaan kon voorzien. En dat waren er veel. De grote uitgaven van de armenbesturen maken de armoede zichtbaar. Rond 1900 deden in Kemmel bijvoorbeeld 300 mensen, of 20% van de totale bevolking, beroep op de Openbare Onderstand.

In de zuidelijke Westhoek was, net zoals in de rest van België, op landbouwlak de periode vanaf het einde van de negentiende eeuw tot na de Tweede Wereldoorlog er één van transitie. De overlevingseconomie maakte langzaam plaats voor een moderne landbouweconomie. De oude structuur werd gekenmerkt door kleine gezinsbedrijven, met weinig grond, vaak in pacht. Op deze bedrijffjes deed men aan een zeer intensieve gemengde landbouw. Zelfvoorziening werd gecombineerd met inkomsten uit de

'Handboek van de uitgeleende gelden' | Vleteren |

"Handboek van de uitgeleende gelden, de successie regten van sterfgevallen en andere onkosten, de welke op den dagregister niet en zijn aengetekent. Met de bezonderste aelmoessen en goede werken, die in het gemeente gedaan worden. In dit boek aengetekent."
Westvleteren den 1 januarius 1870 in het Klooster der paters Trappisten St. Sixtus.

Op 1 januari 1870 opent broeder Robert (Robertus Colemy, 1809-1888), monnik in het 'Klooster der paters Trappisten St. Sixtus in Westvleteren', een notitieboek en pent op de eerste pagina de inhoud van dit handboek neer. In een eerste deel gaat de broeder terug tot het jaar 1860 om leningen te noteren die gegeven zijn aan de lokale bevolking, vooral inwoners van 'de paterhoek'. De laatste genoteerde datum is 24 augustus 1909. De leningen zijn van allerhande aard. Bijvoorbeeld: op 2 september 1871 leent de abdijs 50 francs aan Louis Saesen om 'zijne hopplukkers' te betalen. De lening is vereffend, het bedrag is doorstreept. Op 26 juli 1880 leent de abdijs 100 francs aan Charles Declerck om zijn schulden te betalen. Op 5 juli 1886 leent de abdijs 45 francs aan Edmond Bankaert om 2 'zwijs' te kopen. De inhoud illustreert de nauwe relatie die de priorij en abdijs (vanaf 1871) had met de lokale bevolking. De broeders hadden ook aandacht voor de minderbedeelden. Achteraan in het notitieboek kunnen we het volgende lezen: *"Van het jaer 1873 tot 1874 uitgedeelt aen dan armen, en de noodlijdende lidmaeten van Jesus Christus in geld, kleederen, deksels en andere leevens behoeften, uyt liefde: 2015 francs"*.

▲ Archief Sint-Sixtusabdijs
Westvleteren

verkoop van akkerbouwproducten (industriële gewassen), ulees, zuivel en tuinbouwproducten voor de lokale markt, en met nog andere bronnen van inkomsten, in de eerste plaats thuisgebonden armoede-industrieën zoals kantklossen. Maar ook pen-delarbeid, seizoenarbeid op grote landbouwbedrijven in binnen- en buitenland of een inkomen als dienstbode in de stad hielp de gezinnen het hoofd boven water houden. Door hard werken, intensieve grondbewerking en zuinig leven kwam het gezin net rond, maar op een bepaald moment zat er in het aantal uren op de dag geen rek meer, en moest men de eigen boerderij opgeven. Men werd landarbeider, of maakte de overstap naar de industrie. Door het uitbreidende spoorwagennet en het goedkope abonnement voor werklieden, werd verder van huis werken ook iets haalbaarder.

▲ Geitenkeuring te Dranouter
 Prijskampen voor paarden, runderen en geiten pasten binnen het streven van de overheid om de landbouwsector via innovatie en voorlichting te bevorderen.
 Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Het kleine, gemengde landbouwbedrijf maakte vanaf de eeuwwisseling langzaam plaats voor grotere en meer gespecialiseerde bedrijven. De dalende winstmarges (onder andere door de *Agricultural Invasion*, het overspoelen van de Europese markt door goedkoop graan uit Amerika en Rusland) dwong de boeren over te stappen op andere producten. De dominante teelten, aardappelen en broodgranen, verloren hun rendabiliteit. Gedurende de decennia vóór de Eerste Wereldoorlog groeide het aandeel van de tuinbouw en vooral van de veeteelt. Onderwijs en voorlichting, en bijvoor-

Bietenhakselaar | Heuveland |

Deze bietenhakselaar is een werktuig voor het verhakselen van rapen en voederbieten en maakt deel uit van de Landbouwcollectie Heuveland. Het is te dateren ca. midden 19de eeuw. Tijdens de wintermaanden - wanneer het vee op stal stond - werden de dieren dagelijks bijgevoerd met verhakselde voederbieten of in mindere mate rapen. Bij dit model werden de knollen in de stortbak gedaan, waarna de messen op de as met de zwengel manueel werden rondgedraaid. De verhakselde, tot pulp vermalen voederbieten vielen onder het toestel op de grond.

Het agrarische toestel is vervaardigd uit hout en (smeed)ijzer en is het resultaat van ambachtelijk werk. Hiervan getuigen de houten as en de zware bakconstructie. Deze hakselaar is in goede staat en kan nog perfect functioneren. Er zijn wel een aantal elementen vervangen, zoals bijvoorbeeld het aandrijfwiel en het losliggend deksel, die jonger zijn dan de oorspronkelijke structuur.

beeld paarden-, runder- en geitenprijkskampen moesten die overgang stimuleren. Elementen uit de 'oude' en de 'nieuwe' landbouw functioneerden echter decennialang naast elkaar. Veel bedrijven bleven opgebouwd rond het gezin en behielden hun gemengd karakter. Pas na de Tweede Wereldoorlog zette het moderniseringsproces, met sterke ontmenging en specialisatie, zich écht door en kwam er in de landbouwsector een heroriëntatie naar meer winstgevende marktsegmenten: veeteelt, zuivel en tuinbouw. De Belgische landbouw gaf zijn rol als producent van basisvoedsel op.

Veel boerengezinnen in de Westhoek leefden rond 1900 nog in die traditionele overlevingseconomie. Een klein stuk grond moest door heel hard werken genoeg opbrengen om van te leven én de pacht te betalen. Dat moest noodgedwongen aangevuld worden met andere bronnen van inkomsten. Als we twee hectaren als ondergrens nemen voor een zelfstandig bedrijf, was slechts 24% van de Belgische boerderijen in 1895 levensvatbaar. Slechts de helft van die bedrijven was in handen van de boer zelf.

▼ **Hoeve met boterwiel in Beselare, 1910.**
Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

66% van het landbouwareaal in België was in pacht uitgebaat. In 1910 bezat 41% van de Belgische gezinnen een kadastrale eigendomstitel. In 1895 waren er in Heuveland 251 landbouwbedrijven groter dan tien hectaren, 172 hadden tussen de vijf en de tien hectaren – dat was nog levensvatbaar –, 385 tussen de één en de vijf hectaren – dat werd al moeilijk. 1.454 bedrijfjes hadden nog minder grond dan dat. Voor hen kan dat stuk grond nooit genoeg inkomsten opgeleverd hebben om van rond te komen. In gebieden met veel pachtland, zoals West-Vlaanderen, zorgde de nood om geldinkomsten te generaliseren om de pacht te kunnen betalen voor een doorgedreven commercialisering: het aanbieden van producten op de lokale markt.

Hoe zag de arbeid van de landbouwer rond 1900 er uit? Van zaaien tot wieden, oogsten en verwerken, bijna alles gebeurde nog met traditionele werktuigen, manueel, met de hulp van natuurkrachten (molens) en van paarden, ossen, koeien en honden. Graan maaien met de pik, bietenplantjes uitdunnen met de hak, tabak naaien, hop plukken was allemaal handenarbeid, vaak in ongemakkelijke houdingen. Het was intensief, tijdrovend en fysiek afmattend. Handen, ruggen en knieën waren vroeg versleten. Vrouwen en kinderen waren ook aan de slag en hadden hun eigen taken in huis, op het erf én op het veld. Bij de oogst stak iedereen de handen uit de mouwen voor zowat alle taken. De mechanisering liep in deze streek zeer traag, omdat de zwaardere machines te duur waren en de meeste uitbatingen te klein, met bovendien vaak versnipperde percelen. De nieuwe machines waren daar niet voor geschikt. In de loop van het decennium voor de oorlog werden dorsmachines wel populairder, net als paardgetrokken maaimachines. In de zuivelproductie werd de tijdrovende verwerking van melk tot room en boter met roomteilen vervangen door handaangedreven en later gemotoriseerde ontromers.

SEIZOENARBEID EN GRENSARBEID: 'TRIMARDS', 'FRANSCHMANNEN' EN 'FRONTALIERS'

Bracht het landwerk in eigen streek niet meer genoeg op, dan zochten de gezinnen andere uitwegen. Eén daarvan was de permanente migratie naar de Verenigde Staten of Frankrijk. Iets minder drastisch was het dagelijks de grens oversteken om te gaan werken in de industrie in Noord-Frankrijk, of om er in de zomer tijdelijk te gaan werken als landarbeider, dieper Frankrijk in. Door de vlas- en voedselcrisis nam vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog dit laatste fenomeen de vorm aan van een jaarlijkse massale volksverplaatsing, met een grote impact op het leven van zowel de vertrekkers als de achterblijvende familieleden. Na de oorlog nam de seizoenarbeid af en de grensarbeid toe.

▲ Deze groep bietenstekkers uit Woesten en omgeving waren tewerkgesteld in Marly-la-Ville in de Seine et Oise (Frankrijk).
Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Tussen 1900 en de Eerste Wereldoorlog trokken er jaarlijks 40 à 45.000 Belgische seizoenarbeiders naar het buitenland. Daarvan kwam iets minder dan een kwart uit West-Vlaanderen. Koekelare en Ichtegem verloren elke zomer respectievelijk een vijfde en een derde van hun totale bevolking. De seizoenarbeiders uit de zuidelijke West-

hoek kwamen vooral uit Zonnebeke en Langemark-Poelkapelle (en de omliggende dorpen). Ze werkten als *brikkebakkers* en aardewerkers tussen Henin en Béthune, als *pikkers* rond Haezecour (Azincourt), als *beetenbrakers* te Pas-de-Calais. Wiedsters uit Poelkapelle trokken jaarlijks naar Luxemburg, vlasbewerksters trokken naar Wallonië. Uit Ieper, Poperinge, Vleteren en Hewelland was de seizoenarbeid beperkter. Wellicht was het daar iets minder nodig, omdat de mensen andere mogelijkheden vonden om hun gezinsinkomen aan te vullen: in Poperinge door de seizoenarbeid in eigen streek (de hoppepluk) en rond Ieper door de (beperkte) industrie. Wie vlak aan de grens woonde, zoals in Kemmel, verhuurde zich als dagloner op de Franse velden, en vertrok telkens voor enkele dagen, in plaats van de lange campagnes verder van huis. Na 1890 nam de grensarbeid naar Frankrijk toe. In 1910 telde België ca. 22.000 grensarbeiders. Een grensarbeider overschreed dagelijks de grens, maar bleef wonen in België. De West-Vlamingen werkten onder andere in de weefindustrie en metaalbouw in Rijsel, Tourcoing en Roubaix en als bouwvakker in Duinkerke.

Een seizoenarbeider vertrok altijd in groep, samen met familie of dorpsgenoten. Degene die wat beter bespraakt was, wat Frans kende en al wat meer ervaring had, was de voorman. De boer stuurde hem elk jaar een postkaart in het voorjaar, met hoeveel man hij waar verwacht werd om hoeveel hectaren onder handen te nemen. Groepen die nog geen adres hadden trokken rond op zoek naar werk. De onderlinge verbondenheid in zo'n groep was groot. Het was een speciaal leven, met een eigen cultuur. De groepen waren sterk op zichzelf aangewezen, het werk werd zelfstandig uitgevoerd, zonder strak van bovenaf opgelegd regime. Als het maar gedaan geraakte. De arbeiders legden zichzelf een hoog werktempo op, gedreven door de verdienste per stuk. Doel was op korte periode zo veel mogelijk verdienen om mee te nemen naar huis en de rest van het jaar door te komen. Enerzijds was het een beroep dat laag op de sociale ladder stond, anderzijds oefende het ook een zekere aantrekkingskracht uit. Uit interviews met seizoenarbeiders uit het interbellum blijkt de haat-liefdeverhouding die ze hadden met hun werk en levensstijl. Dat was voor de oorlog wellicht net zo.

Seizoenarbeiders hadden niet altijd een even goede naam. De *trimards* werden als uitschot beschouwd, die enkel werkten om een paar dagen te drinken. Maar ook de mannen die wel regelmatig werkten hadden de naam te vloeken, te veel te drinken en

zich in Frankrijk niet al te best te gedragen op zedelijk en moreel vlak. Wellicht is die negatieve beeldvorming overdreven. De seizoenarbeiders wisten hun pint wel staan, maar werkten hard. Je had een ijzersterke fysieke conditie nodig. Het werk was erg zwaar, de dagen lang, met een minimum aan slaap en zonder fatsoenlijke voeding. Slapen werd gewoonlijk gedaan in stallen, schuren, hooizolders en barakken. Deze waren dikwijls slecht verlucht en verlicht, vaak onverwarmd en nauwelijks ingericht voor menselijke bewoning. Het was niet overal even slecht; dat hing van de werkgever af en van de ingesteldheid van de mannen zelf. Sommigen werkten, aten en sliepen weken in dezelfde kleding. Sowieso trokken ze zich (tot aan de Tweede Wereldoorlog) blijkbaar weinig van de slechte omstandigheden aan. Het was gewoon zo. De situatie was iets beter als de groep een vrouw mee had, vaak familie van de voorman. Zij kookte en kuiste dan. De voeding was, net als thuis, eenzijdig: aardappelen en brood, met van thuis meegebracht spek en vet. Wie op een kleine boerderij mocht mee-eten, at meestal beter.

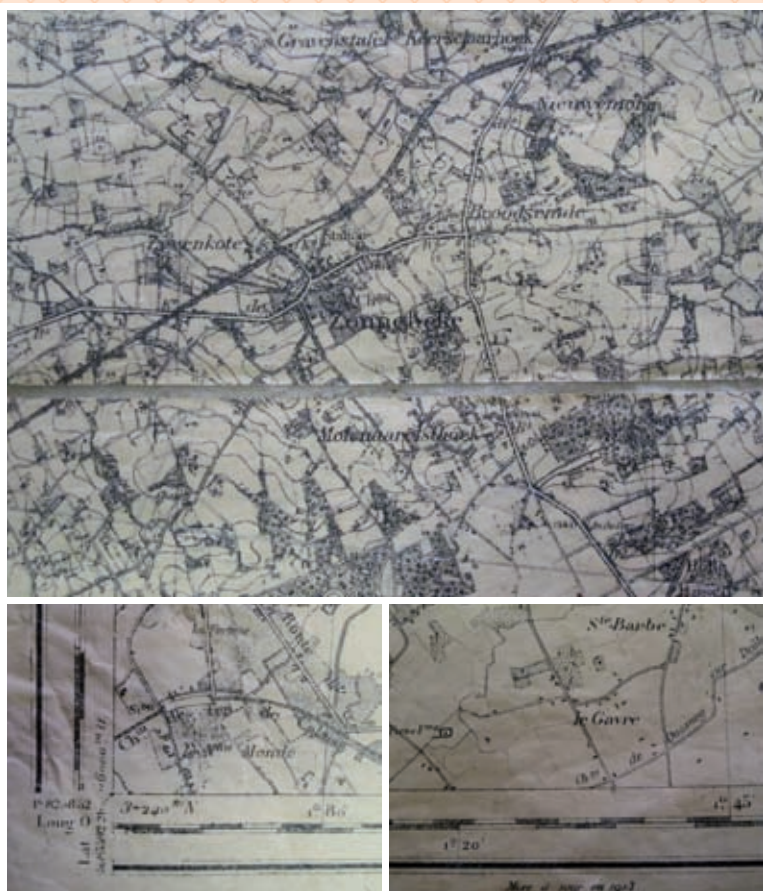
Op het einde van de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw waren de seizoenarbeiders maandenlang van huis. Men deed daartoe zonder onderbreking verschillende campagnes, in verschillende teelten achter elkaar. In de streek van Zonnebeke en Poelkapelle bleven enkele gezinnen een groot deel van het jaar zonder vaders en zonen achter. Sommige gezinnen vertrokken in hun geheel, eventueel met achterlating van de allerkleinste kinderen. De in België achterblijvende vrouwen kenden het leven wel. Ze waren misschien eens mee geweest, of hun eigen vaders en broers gingen ook. Het gezin baatte vaak een klein landbouwbedrijfje uit, waar de vrouw tijdens de campagne alleen instond voor de grond en de beestenhuishouding. Ze moest met haar gezin de zomer zien door te komen en zo weinig mogelijk geld uitgeven. Pas als haar echtgenoot (en/of zonen) terug thuiskwam(en), was er weer geld. Daarmee kon ze dan de schulden die ze gemaakt had bij de winkelier of bakker terugbetalen. Niet iedereen kwam weer naar huis. Sommige mensen vonden een Franse partner. Anderen lieten in Frankrijk het leven.

Zowel in Oost- als in West-Vlaanderen werd aan het begin van de eeuw een katholieke organisatie opgericht om de *Franschmannen* te beschermen, het *Werk der Vlamingen*. Er kwam een aalmoezenier, een krantje en een vereniging van onderlinge bijstand, die premies uitbetaalde bij ziekte en overlijden van een lid.

- ◀ Deze seizoenarbeiders uit Langemark waren in de zomer van 1914 tewerkgesteld in Frankrijk. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Kaart zuidelijke Westhoek 1913
| Zonnebeke |

Het archief van de 'Zonnebeekse Heemvrienden' herbergt een kaart van de zuidelijke Westhoek, 'mise à jour en 1913'. De kaart omvat Zonnebeke, 'Ypres', Poperinge, Heuvelland en Mesen met de diverse deelgemeenten en gehuchten. We zien perceel- en straat aanduidingen, alsook waterwegen. Rechtsonder schetst de kaart de overgang naar Frankrijk. Langs de zijanten zien we een aanduiding van lengte- en breedtegraad, in het Frans genoteerd. De maker van deze kaart is niet gekend. De kaart is gedrukt op vellen papier, die vervolgens gekleefd zijn op een linnen doek.

**SEIZOENARBEID IN EIGEN STREEK:
 DE 'HOPPEPLUK' IN POPERINGE**

**"OUDERS, ZORGT VOOR UWE KINDEREN,
 GEDURENDE DEN HOPPEPLUK. ZENDT ZE NIET
 TE VER ALLEEN, BIJZONDERLIJK 'S AVONDS"**

— De Poperingenaar, 18 augustus 1912 | www.historischekranten.be

Elk jaar kwamen duizenden mannen en vrouwen naar Poperinge en omgeving voor de hoppepluk. Ze kwamen uit de naburige gemeentes zoals Abele en Watou, maar ook van verder (Houthulst, Menen, Izegem, Ieper, Langemark, Klerken, Koekelare).

- ▲ Hoppepluk te Haringe (Roesbrugge)
 De hopteelt was een landbouwvak die veel vrouwen en kinderen tewerkstelde. Hele families plukten hop. De jaarlijkse hoppepluk zorgde voor veel lege banken in de lagere school in september. Kinderen die niet mee plukten liepen in het rond, baby's lagen op de grond te slapen. Er werden lange dagen gewerkt, maar de sfeer was meestal gemoedelijk.
- Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Wanneer de pluk aanving, arriveerden er op enkele dagen tijd ruim duizend 'vreemde plukkers' met de trein, anderen kwamen te voet of met de fiets. Net als bij de seizoenarbeid naar Frankrijk en Wallonië kwamen de mensen afgezakt naar de verhoopde werkplek nadat ze hadden 'horen zeggen' dat er werk was. De kranten verspreidden wanneer de pluk van start zou gaan. Gewoonlijk was dit ergens tussen de laatste week van augustus en de eerste van september, afhankelijk van het weer. Het was een korte campagne, die drie tot zes weken duurde. In 1912 ging het gerucht dat de pluk startte iets te vroeg rond, met als gevolg dat er ruim een week 'honderden werklozen met de bedelstaf' ronddoelden, aldus *Het Ypersche Volk* van 1 september.

Volgens *Het Nieuwsblad van Yperen* waren er in 1899 3.300 hoppeplukkers in Poperinge, in 1900 minder dan 2.000. In 1901 was de oogst weer erg goed en waren er ruim 4.000. Hun aantal schommelde ergens tussen de 2.000 en de 4.500 per jaar, met uitschieters naar boven en beneden als de oogst uitzonderlijk goed of slecht was. Dit bleef zo tot aan de oorlog. Voor een kleine stad als Poperinge, met een bevolkingsaantal van ruim 11.000, was dat een grote groep tijdelijke bewoners die als een bedreiging voor de openbare orde ervaren werd. Naast 'brave lieden', zaten er tussen de 'vreemdelingen' – geen mensen van vreemde origine, maar mensen van buiten de streek – immers ook individuen die men minder graag zag komen: "Ten allen kante ziet ge nu ook woonwagens of karren van rondreizende leurdersgezinnen staan". De 'karremannen' en het 'kermisvolk' moesten door de politie in het oog gehouden worden. Ook landlopers, mensen die afkwamen voor de pluk maar geen werk vonden of zochten, vormden een probleem.

De landbouwers waren sinds 1801 door de gemeente verplicht de vreemde plukkers die voor hen werkten aan te geven bij de politie, die lijsten bijhield van deze tijdelijke bewoners. Zo konden bij eventuele misdrijven de boosdoeners geïdentificeerd en opgespoord worden. De kranten waarschuwden de ouders om in deze periode extra op hun kinderen te letten en maakten jaarlijks melding van heel wat incidenten, zoals een messengevecht in een herberg, openbare dronkenschap en lawaai op straat, diefstallen en zedenschennis. Als het slecht weer was, hadden de plukkers – die per kilo betaald werden – niets te doen. Ze schopten dan keet, of gingen misnoegd weer naar huis, waardoor de boer dan volk te kort had als het ophield met regenen. Maar er werd ook plezier gemaakt. 's Avonds zaten de herbergen vol en werd er muziek gespeeld. Sommige van de rondtrekkende wagenbewoners hadden een kermisattractie mee.

▲ Twee heren gaan met elkaar in de clinch voor de deur van herberg Au Sapeur Pompier in de Korte Mooiestraat in Mesen. Collectie Geschiedkundig Museum Mesen, 'WESTHOEK verbeeldt'

Interessant is de internationale blik van de kranten. Regelmatig waren er berichten over de hoppepluk en andere oogsten in andere Europese landen. Uiteraard was het welslagen of niet van de oogst in andere landen interessante informatie voor de lokale landbouwer, omdat dit mee de prijs bepaalde die ze voor hun oogst zouden krijgen.

TRAMS, TRAPWAGENS EN TUFTUFS

De industrialisering en bevolkingsgroei van de negentiende eeuw deden de nood aan transportmiddelen toenemen. De fiets, de trein, het stoomschip, de tram, de motorfiets en de automobiel deden hun intrede. In de eerste helft van de twintigste eeuw ontstonden er door die nieuwe voertuigen ook regels, concepten en voorwerpen in verband met het gedrag op straat, die nu een normaal aspect zijn van onze dagelijkse verplaatsingen in de openbare ruimte, maar die toen nieuw en revolutionair waren. Denk aan snelheidsbeperkingen, voorrangsregels, nummerplaten en witte verf op de straat. De transformatie van de openbare ruimte door het verkeer is een van de meest ingrijpende effecten van de modernisering.

- ▲ Het station van Zonnebeke lag langs de spoorlijn Ieper-Roeselare, aangelegd in 1868. Vóór de Eerste Wereldoorlog reden er dagelijks negen stoomtreinen heen en terug tussen beide steden. De reizigers konden voor hun treinticket kiezen tussen drie klassen: de diligence-wagon, de char-à-bancs of de open wagon (zonder dak). Dagelijks passeerden er ook diverse goederenwagens. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

De uitbreiding van het openbaar vervoer begon al in de tweede helft van de negentiende eeuw. Vanaf dan had België al een uitgebreid spoorwegnet, ook in het zuiden van West-Vlaanderen. In 1854 raakte je al van Ieper naar Poperinge met de trein. Voor de echt lokale verplaatsingen waren tramlijnen echter efficiënter. In 1884 werd de

NMVB, de Nationale Maatschappij voor Buurtspoorwegen, opgericht, met als doel de dorpen en gemeentes beter te ontsluiten. Op 5 juli 1885 opende de eerste lijn, met een tram van Oostende naar Middelkerke-Dorp. Nog voor de eeuwwisseling reden er al stoomtrams van Ieper naar Veurne en van Ieper naar Kemmel en Nieuwkerke. Deze laatste vervoerde jaarlijks 19.000 reizigers. Na 1900 kwamen daar nog meer lijnen bij, met veel discussies over welke lijn juist waar zou lopen en al dan niet prioriteit kreeg. Een groot deel van de zuidelijke Westhoek was al voor de oorlog door tramlijnen ontsloten. Via die trams geraakte de bevolking ook tot in de treinstations, waardoor ook de rest van het land beter bereikbaar werd, en de wereld kleiner. Je was nu veel sneller aan de andere kant van de streek en in een dichtbijgelegen stad. Maar ook landbouwproducten, grondstoffen en koopwaar werden vervoerd via de buurtspoorwegen. Dit goederentransport betekende een belangrijke stimulans voor de economische ontwikkeling van de provincie. Het bood kansen voor de commercialisering van de landbouw en de ontwikkeling van nieuwe nijverheden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd meer dan de helft van de lijnen en ruim 40% van het materiaal vernield of weggehaald door de Duitsers. Pas tegen 1923 was die schade hersteld. Vanaf de jaren dertig werden de autobus en de vrachtwagen geduchte concurrenten voor het personen- en goederenvervoer langs het spoor. Na de Tweede Wereldoorlog werden bijna alle buurtspoorlijnen door busdiensten vervangen.

De fiets en de automobiel zorgden niet alleen voor bijkomende individuele verplaatsingsmogelijkheden, maar veranderden ook drastisch de manier waarop men zich op de openbare weg kon en moest gedragen. Voor de komst van deze nieuwe voertuigen moest je op de openbare weg niet zo hard uit je doppen kijken. Als je een paard met kar zag naderen, had je nog tijd genoeg om jezelf in veiligheid te brengen. Je kon reageren op wat je zag. Er was weinig verkeer en er was weinig nood aan regels. De beperkte reglementering ging over het respecteren van de rooilijnen op de landwegen, het gebruik van druk benutte straten in de stedelijke en dorpskernen, en het vermijden van schade aan het wegdek door zware karren van landbouwers en handelaars. Dergelijke regels waren een lokale aanleggenheid.

Door de komst van de gemechaniseerde voertuigen, zoals de fiets, en de gemotoriseerde voertuigen, zoals de auto, moest men zich anders gaan gedragen op de weg. Mensen moesten zich nu anticiperend gedragen en preventief hun gedrag afstemmen op andere weggebruikers. Op het ogenblik dat je een voertuig zag aankomen, was het immers te laat. *“De voetgangers kunnen niet meer rondlopen zonder voortdurend het*

hoofd om te draaien om zich ervan te verzekeren dat er geen fiets of automobiel hun kant uitkomt”, klaagde een senator in 1899. Hierdoor ontstond de nood aan algemene gedragsregels. Nog datzelfde jaar werd in België de eerste Verkeerswet ingevoerd. Deze verplaatste de bevoegdheid over het verkeer van het lokale naar het nationale niveau. De lokale overheid kon wel nog bijkomende verkeersregels uitvaardigen bovenop het basispakket van uniforme regels. Ook had de gemeente via de politie het vervolgingsbeleid in handen en speelde de lokale politiek een rol bij het uitvoeren van de verkeersregels. Maar een chauffeur die van de ene kant van het land naar de andere reed, moest geen rekening meer houden met verschillende lokale bepalingen, zoals waar er rechts en waar er links moest gereden worden.

Het nieuwe reglement sloeg uiteraard niet alleen op de auto's en fietsen, maar ook op de traditionele weggebruikers, de paarden, de karren en de voetgangers. Voor de mensen in de Westhoek was het rechts rijden een grote aanpassing. Het gemeentebestuur van Ieper liet in 1900 plakbrieven verdelen over de stad en verspreidde 8.000 gedrukte exemplaren van het nieuwe reglement. Er werden immers honderden overtredingen vastgesteld. *“Het is inderdaad uiterst moeilijk de voerliën en de koetsiers aan het rechtsrijden te gewennen. (...) Zij, en ook hunne paarden, waren van onheugelijke tijden gewoon links af te zetten”*, schreef het Nieuwsblad van Yperen. Voerlieden die hun paard aan een lijn bij de hand hielden, liepen immers links van hun paard. Bij een ontmoeting met een ander voertuig bevonden ze zich, door links te rijden, aan de buitenkant van de weg. Nu stonden ze op het midden van de baan, *“in smalle straten steeds aan ongelukken bloot”*.

In 1885 was in het Verenigd Koninkrijk de moderne fiets uitgevonden, met twee gelijke wielen, kettingen, een laag zadel en even later ook luchtbanden in plaats van volle rubberen wielen. Door het achterwiel van een kettingaandrijving te voorzien, moest de pedaalrotatie niet meer gelijk zijn aan het draaiend wiel en waren het hoge wiel en het hoge zadel niet meer nodig. Dit maakte de fiets toegankelijker. Het was niet langer een attribuut voor acrobaten en excentriekelingen: de fiets werd een 'deftig' vervoermiddel waar burgers én burgerdames zich ook mee op straat konden vertonen. Dit nieuwe en praktische verplaatsingsmiddel veroverde rond de eeuwwisseling België. In 1895 reden er in België naar schatting 40.000 fietsen rond, in 1900 140.000, in 1905 ruim 200.000, in 1910 420.000 en vlak vóór de Eerste Wereldoorlog ruim een half miljoen.

- Ook vrouwen reden met de 'moderne' fiets. Flora poseert voor de oorlog voor herberg Den Ouden Hazewind te Poperinge met haar damesfiets. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

▲ Vijf leden van de burgerwacht poseren op 3 mei 1906 fier bij de eerste auto van leper. De fiets van de voorbijganger verschilt niet veel van de hedendaagse. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

In de jaren rond de eeuwwisseling bevond het fietsen zich nog in de sector van het vertier, van wedstrijden of van rustige tochten. Maar naast een voorwerp voor sport en toerisme, werd de fiets ook meer en meer een dagelijks gebruiksvoorwerp. Samen met de buurtspoorwegen en de auto, zou de fiets een grote impact op wonen en werken hebben. De mogelijke afstand tussen wonen en werken en tussen produceren en de markt vergrootte langzaam maar zeker. Fietsen en auto's verruimden, net als de buurtspoorwegen, de leefwereld van de landbouwers en plattelandsbewoners. Met de fiets geraakte je op de kermis van het naburig dorp. De fiets vergrootte de straat voor het klein commercieel transport. Een individuele producent kon zijn goederen of diensten op grotere schaal aanbieden, hij kon naar verdere markten trekken. Dat gold zowel voor de landbouwers en de ambachtslieden, als voor de dokter en de pastoor.

Pas na 1910 werd een fiets (veelal een tweedehandse) ook betaalbaar voor de lagere sociale klassen. Maar net toen de fiets bruikbaar en betaalbaar werd, deed de auto zijn intrede. Aan het einde van de jaren 1890 reed er slechts een handvol van rond. Maar hij werd snel populair: in 1900 reden er ca. 700 auto's rond in België, vlak voor

de oorlog 10 à 15.000. In de periode tot aan de Tweede Wereldoorlog zou dat stijgen tot 300.000. Wie tijdens de oorlog zijn paard was kwijtgeraakt, investeerde nadien niet in een nieuw, maar kocht een automobiel. Dit zou de automobilisering versnellen. Internationaal moest België in 1907 enkel Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Frankrijk voor zich laten gaan qua aantal inwoners per auto. Toch was autobezit een quasi uitsluitend stedelijk gebeuren, met Brussel op kop. Van een snel motoriserende boerenklasse, zoals in de Verenigde Staten, was in België geen sprake.

In 1908 organiseerde de Belgische overheid een verkeerstelling, ook in de Westhoek. In heel België zou een persoon aan de kant van de weg die dag gemiddeld zeven auto's, twee motorfietsen, een honderdtal fietsen en een honderdtal karren met paard hebben zien passeren. In West-Vlaanderen waren dat gemiddeld zes auto's, één bromfiets, maar liefst 180 fietsen en net geen honderd paarden met een kar. West-Vlaanderen had volgens de telling het hoogste fietsgebruik van heel België, gevolgd door de Antwerpse Kempen.

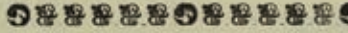
Hoewel er in West-Vlaanderen slechts enkele mensen een eigen auto hadden, passeerden er op verschillende observatieposten wel meerdere per dag. Zelfs als er in een dorp niemand een auto bezat, maar er wel één of meerdere per dag passeerden, had dat een impact op het dagelijks leven van iedereen in dat dorp. De baan was plots niet zo veilig meer! Mensen moesten aan de kant kunnen gaan, spelen op straat werd minder evident, bouwmaterialen of andere obstakels op de weg laten liggen werd hinderlijk voor de automobilisten. De nieuwe voertuigen veroorzaakten conflicten en verstoorden de publieke orde, waardoor de overheid ingreep.

Fietsen en auto's waren ooit bondgenoten. Het waren beide snelle, individuele mechanische voertuigen, die een nieuwe, moderne vorm van voortbewegen op de openbare weg introduceerden en waarvoor veranderingen nodig waren, zoals betere wegdekking en nieuwe verkeersregels, aangepast aan hun snelheid. De eerste initiatieven om het wegennet uit te bouwen en te verbeteren kwamen er niet met de komst van de auto, maar onder impuls van de fiets. Zoals in de rest van het land waren de meeste wegen smal, en slechts zelden voorzien van fietspaden, trottoirs en bermen. Voetgangers, ruiters, karren, koetsen, hondenkarren, fietsen, motorrijwielen en automobielen gebruikten ze door elkaar. De *Ligue des Routes* vroeg fietswegen in ruil voor fietsbelasting. In West-Vlaanderen werd er, net als in meerdere andere Belgische provincies, in juli 1892 een fietsbelasting ingevoerd, omdat de nieuwe sociale wetgeving de provincies om financiële bijdragen vroeg en de provincie op zoek was naar nieuwe bronnen van inkomsten. Het geld werd dus niet noodzakelijk aan nieuwe fietspaden besteed. Toch werden er in 1894 al fietspaden aangelegd langs de rijks-

wegen. Alleen in Brabant was men daar al eerder mee begonnen. Vaak waren deze eerste fietspaden vrij uergankelijk, aangelegd met sintels en gravel. De weersomstandigheden, gehaaste ruiters en koetsiers zorgden voor vernieling. De overheid vroeg de provincies ook om de fietspaden en berm langs de rijkswegen te beschermen, door bijvoorbeeld hun gebruik te verbieden voor andere weggebruikers dan voetgangers en fietsers. Tijdens de oorlog werden zowat alle wegen van de Westhoek, fietspaden inclusief, vernield. Van de 8.000 km rijkswegen in België was 1.500 km volledig vernietigd en hadden de overige 6.500 km dringend onderhoud nodig.

- ▼ Deze koets, de *char-a-banc*, werd vóór de Eerste Wereldoorlog gebruikt in Poperinge om trouwpartijen te vervoeren naar de kerk en het gemeentehuis. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Het Automobielongeluk
 van **Woesten**

Ziehier nog eenige nadere bijzonderheden over het automobielongeluk op Donderdag avond, 26 Oogst, te Woesten gebeurd :

Een tiental Robaaisnaars waren met twee automobiels naar Oostende gereden en keerden met den avond huiswaarts.

Op den automobiel die verbrijzeld werd, zaten de heeren: Pol Cailleau, Edmond en Gust. Dujardin, Paul Ducatelan en den « chauffeur » Leclereq.

De Botsing

Ziehier hoe de autorijders de botsing vertellen :

Nabij de gemeente Woeste : zag de stoker, eenige meters vooruit, het rijtuig van Vasseur. De stoker tuilde en Vasseur zou naar den linker kant gereden hebben, maar wanneer de automobiel er omtrent bij was, reed hij rechts, zoodat eene botsing onvermijdelijk was.

De schok was geweldig : de beide voorwielen van den automobiel werden verbrijzeld, het voertuig botste omhoog en plofte dan met geweld om, terwijl de vijf reizigers verre weggeslingerd werden. Het rijtuig werd ook omgeworpen en verbrijzeld, doch de inzittenden kwamen er schier ongedeerd van af.

Zoo vertellen de franschen. Vasseur zegt het heel anders. Aan het gerecht de waarheid te zoeken.

Drie dooden

MM. Edmond Dujardin en Paul Cailleau bleven bewegeloos ten gronde liggen : de laatste was door de ruiten gevlogen en lag te midden van de scherven met ijselijk verminkt gelaat. M. Dujardin had geene zichtbare wonden. De drie andere reizigers, die gansch ledig waren door den schok, konden hunne makkers geene hulp verleenen ; men wachtte dus op den tweeden automobiel, die eenige honderden meters achteruit kwam.

De twee slachtoffers werden op een bed gelegd in de woning van den boschwachter Adolf Parrez.

Dokter Louf van Elverdinghe, die bijgeroepen werd, bestatigde dat M. Dujardin den schedel gebroken was en eenige wonden aan de hovenlip en de rechter hand bekomen had. M. Cailleau was zijn neusbeen gebroken, gansch het gelaat doorkerfd van de glasbrokken, het linker oog was opgezwollen, de twee armen gebroken, zoodat de heeren door het vleesch slaken, verscheidene ribben waren ingedrukt en de schedel gebroken.

De ongelukkigen moeten op den slag gedood geweest zijn.

De gekwetsten

M. Paul Ducatelan had slechts kneuzingen aan het hoofd en aan de rechterzijde, hij kon zich niet rechthouden en was ten prooi aan eenige ijkkourts.

M. Gustaf Dujardin, die geweldig met het hoofd op een riggel van den tram gebotst was, had verscheidene wonden aan het gelaat en aan den schedel.

De stoker Leclereq zijn gelaat was fel opgezwollen en hij had kneuzingen aan het linker oog en aan het rechterbeen.

De lijken

Zaterdag zijn de twee lijken naar Robaais overgebracht en Dinsdag ter aarde besteld.

Het parket van Yper heeft twee maal naar de plaats der ramp geweest.

De gekwetsten zijn buiten gevaar.

Veel volk is de plaats der ramp en de verbrijzeldrijtuigen gaan orzichtigten.

- ▲ Op 26 augustus 1909 kostte de botsing van een Franse auto met een tilbury in Woesten, op de weg tussen Oostende en Ieper, het leven aan de twee inzittenden van de auto.
www.historischekranten.be
Nieuwsblad van Yperen, 4 september 1909, p. 5

Eind 1896 was er ongeveer 800 km weg in België die door fietsers als fietspad werd beschouwd. West-Vlaanderen scoorde erg goed. De aantrekkingskracht van de kustgemeentes én van de vlakke polders (ideaal voor rustige fietstochten) op de Brusselselaars speelt daarbij wellicht een rol. De visie van de lokale en de nationale overheid op de openbare weg veranderde in deze periode. Een straat was niet langer louter een praktische noodzaak, voor het economisch welzijn van de gemeenschap, maar werd een individueel recht. Een goed berijdbare weg, voor de fiets en later de auto, werd deel van het pakket vrijheden en rechten waar de burger aanspraak op kon maken en waar de overheid voor moest zorgen.

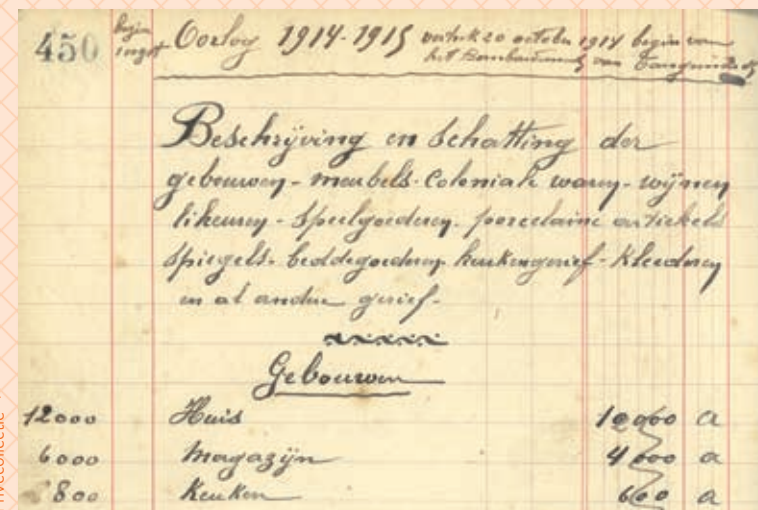
De auto, net als de fiets, diende niet enkel om ladingen en personen te verplaatsen, maar maakte ook deel uit van een cultuur, een mobiliteitscultuur waarin snelheid een belangrijke rol speelde. Volgens het verkeersreglement van 1899 mochten alle voertuigen maximum 30 km per uur rijden op alle wegen en maximum 10 km per uur in de bebouwde kom. In 1910 werd dat verhoogd tot 15 km in de stad en 40 km op de baan. Tijdens de oorlog werden de limieten aanzienlijk verhoogd, naar 30 km in de bebouwde kom en 60 km per uur daarbuiten. Maar de auto's konden (en gingen) veel sneller.

Het zou echter nog een hele tijd duren voor de nieuwe vervoersmiddelen paard en kar volledig vervingen. Voor de meeste mensen bleven auto en zelfs fiets te duur. Een grote auto kostte in 1904 gemiddeld 15.000 à 25.000 fr., speelgoed voor rijke mensen dus. Voor een raceauto telde je makkelijk het drievoudige daarvan neer. Vanaf 3.500 fr. had je het chassis van een kleine automobiel. Voor een kleine 1.000 fr. had je de carrosserie. De auto's van Belgische makelij waren zeer concurrentieel geprijsd. Een dokter met een goedlopende praktijk kon een dergelijk instapmodel meestal wel kopen; een arbeidersgezin, een pachter en de meeste kleine zelfstandigen konden dit niet. Anderen kozen er bewust voor aan deze nieuwigheid nog niet deel te nemen, ook rijke mensen. Niet iedereen zag koning auto even graag komen. De stedelingen die tijdens het weekend voor hun plezier de landwegen 'onveilig' maakten, konden lokaal niet altijd op veel begrip rekenen. Ze reden te snel, ze kwamen met te veel, en ze importeerden ongeveerd de stedelijke, modernistische levensstijl naar het platteland. De auto, met zijn dodelijke ongevallen, was een voorbeeld van de te vermijden vooruitgang met zijn 'Apocalyps van uitvindingen'. Jonker Arthur Merghelynk liet zich rond de eeuwwisseling nog altijd rondrijden in een chique, waarschijnlijk uit Frankrijk geïmporteerde *barouquette*. De meeste landbouwers en plattelandsbewoners in de Westhoek gebruikten paard en kar voor het uitoefenen van hun beroep en voor het drijven van handel. Schoolkinderen werden niet met de auto gebracht, maar gingen te voet naar school, zelfs als dat een héél eind stappen was. Een uitstap van de meisjesschool van Oostuleteren naar De Panne was nog met de *char-à-banc*.

Kasboek met inboedelbeschrijving
| Langemark-Poelkapelle |

Hector Cappoen en zijn vrouw Maria Vanderschelden baten in 1914 het warenhuis Delhaize Fr^{es} & Cie "Le Lion" uit in de Klerkenstraat in Langemark-Poelkapelle. In het kasboek van zijn winkel noteert Hector Cappoen op pagina 450 het volgende: "vertrek 20 oktober 1914, begin van het bombardement van Langemark". De familie beslist om te vluchten naar de hoeve van Maria's ouders in Vleteren. Ze laten hun hele hebben en houden achter, maar niet zonder een gedetailleerde inventaris te maken van hun inboedel en de winkelproducten. Het huis en de winkel zijn volledig vernield tijdens de bombardementen, maar het is niet zeker of Hector deze lijst ook heeft kunnen gebruiken om een schadeclaim in te dienen.

In augustus, twee maanden voor ze vluchtten, startte het gezin met de inboedelbeschrijving, onder de titel 'Oorlog 1914-1915':

Privécollectie

Van pagina 450 tot en met 467 maakt Hector een zeer gedetailleerde beschrijving van al hun bezittingen, met een schatting van de waarde. Het huis schat hij op 12.000 fr. Het magazijn schat hij eerst op 4.000 fr., maar wijzigt hij later in 6.000 fr. In de derde slaapkamer, de vaute, staat 1 'bedde met Ressort' dat 350 fr. waard is. De familie heeft 4 'gacrocheerde bedspredien' in hun bezit aan 35 fr. per stuk. In het magazijn staat 30 kilo 'zoetekoeken' aan 1 fr. per kilo. En zo gaat het verder. Deze inboedelbeschrijving is een unieke getuigenis van het leven voor de oorlog.

EPILOOG

De Eerste Wereldoorlog was ongetwijfeld een breukmoment in de geschiedenis van de Westhoek. Hierdoor wordt soms uit het oog verloren dat ook in de twee decennia voor de oorlog heel wat veranderingen een onmiddellijke impact hadden op het dagelijks leven van de bewoners. Gemeentes investeerden in openbare gebouwen en nutsvoorzieningen en nieuwe technologieën deden hun intrede in de wereld van het vermaak, het vervoer en de arbeid. De Westhoekbewoners speelden zelf een actieve rol in deze veranderingen. Bovenlokale evoluties, zoals de nieuwe sociale wetgeving, technologische innovaties, de opkomst van de vele verzuilde organisaties, enzoverder, hadden een weerslag op het plaatselijke leven en werden 'vertaald' naar een lokale variant. De boerenzoon kocht een fiets, de dokter reed rond met de eerste auto van het dorp, en nog een derde vond al die moderne veranderingen voortopig maar niets, of kon het zich gewoonweg niet veroorloven er al aan mee te doen. De bakker werd lid van het Davidsfonds, een burger abonneerde zich op het tijdschrift van Touring, een zoon besliste het landbouwbedrijf van vader tegen beter weten in toch verder te zetten, terwijl zijn broer naar Frankrijk trok, enzoverder. Achter de cijfers – het aantal auto's op de baan, het aantal nieuwe woningen, de vermindering van het aantal landbouwbedrijven, de grensarbeiders, schuilden dagelijkse beslissingen en praktijken, waarmee onze overgrootouders hun leven binnen de bestaande economische en sociale context vorm gaven.

MEER ZIEN OF LEZEN?

.....
www.historischekranten.be
www.westhoekverbeeldt.be

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE

- De kranten *De Poperingheenaar*, *Nieuwsblad van Yperen*, *Het Weekblad van Yperen*, *Het Ypersche Volk*, *Journal d'Ypres*, *Le Progrès*, *De Weergalm* e.a. kunnen geraadpleegd worden op www.historischekranten.be
- *Histories van Heuveland. Bijdragen ter herinnering aan Hubert Masquelin*. Heuveland: VVV Heuveland, 2011 (artikels van o.a. Koen Baert en Mathias Cheyns).
- Demasure, Brecht. *Rapport Sociaal-economische streekstudie Midden- en Zuid-West-Vlaanderen (1840-1970) Een kritische analyse aan de hand van overheidsstellingen*. Leuven: CAG, 2011.
- Musschoot, Dirk. *Van Franschmans en Walenmannen. Vlaamse seizoenarbeiders in den vreemde in de 19de en 20ste eeuw*. Tielt: Lannoo, 2008.
- Segers, Yves en Van Molle, Leen (eds.). *Leven van het land: Boeren in België 1750 – 2000*. Leuven: Davidsfonds, 2004.
- Van de Maele, Romain John, "Omtrent de eerste filmvoorstellingen in Aalst en Ieper", *Het Iepers Kwartier. Driemaandelijks tijdschrift voor Heemkunde*. 3, 43 (september 2007), p. 65-80.
- Weber, Donald. *De blijde intrede van de automobiel in België, 1895-1940*. Gent: Academia press, 2010.

FINANCIËLE ONDERSTEUNING

Om impulsen te geven aan projecten die het thema 'Het dagelijks leven in de zuidelijke Westhoek vóór de Eerste Wereldoorlog (ca. 1900-1913)' behandelen, voorziet CO, financiële ondersteuning (maximaal 3.500 euro).

Er zijn 3 indiendata:

- 1 mei 2013
- 1 oktober 2013
- 1 januari 2014

Zeer diverse projecten zijn mogelijk: voorstellingen, publicaties, vertelwandelingen, educatieve projecten, enz. Om je te laten inspireren maakten we een filmpje dat te bekijken is op www.erfgoedcelco7.be.

Ook voor algemene erfgoed- en cultuurprojecten voorziet CO, ondersteuning.

**ACTIVITEITEN
OP 21 APRIL 2013**

WIJTSCHATE, HOLLEBEKE, ZONNEBEKE, BIKSCHOTE EN POPERINGE

Vertelling

De Luisterlezerbus stopt de tijd

Erfgoedcel CO, i.s.m. De Luisterlezer, diensten Cultuur uit Heuvel-land, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Poperinge en Zonnebeke

Duur vertelling: 30 min.
Reservatie nodig
E erfgoedcel@co7.be
T 057 23 93 12
Per locatie maximum
25 kinderen vanaf 4
jaar en 10 volwassenen.

Kom luisteren naar een stukje schitterend cultureel erfgoed dat versholten zit in verhalen en kinderboeken. Wil je horen hoe 'tijd' vroeger en nu beleefd werd? Mis dan zeker de Luisterlezerbus niet! Deze knusse vertelbus houdt halt op vijf locaties. Pak je koffers en ga mee op onze reis door de tijd!

- Bibliotheek Heuveland, Schoolstraat 12A, Wijtschate (Heuveland) – 10u
- Hollebekedorp, Hollebeke (Ieper) – 11u30
- Bibliotheek De Letterschuur, Berten Pilstraat 5, Zonnebeke – 14u
- OC Mariazaal Bikschote, Bikschotestraat 121, Bikschote (Langemark-Poelkapelle) – 15u30
- Grote Markt Poperinge – 17u

IEPER

Rondleiding

Over schilderijen en hun tweede jeugd

Stedelijk Museum Ieper i.s.m. CO,

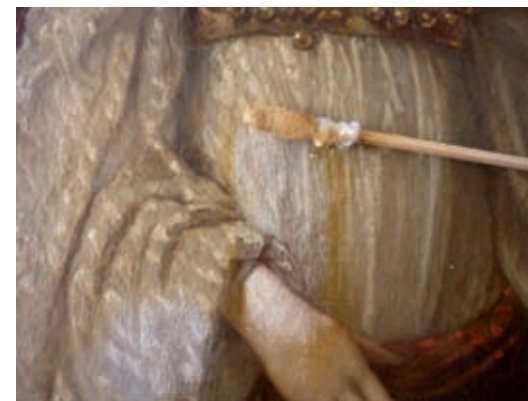
Het Stedelijk Museum van Ieper herbergt een unieke collectie schilderwerken en wordt op Erfgoeddag het toneel voor een uiteenzetting over restauratie van schilderijen. Met kennis en kunde brengt de restauratrice de werken weer tot leven. Speciaal voor Erfgoeddag geeft zij toelichting bij gerestaureerde werken in het Stedelijk Museum en stelt zij ook haar eigen atelier open. Ze geeft ons een unieke inkijk in haar strijd tegen de tand des tijds.

Stedelijk Museum
Ieperleestraat 31
8900 Ieper

Rondleidingen om
10u30, 14u en 16u.
Duur rondleiding:
1,5 uur.

Openingsuren mu-
seum: 10u-12u30 en
14u-18u.

Reservatie nodig
E els.deroo@ieper.be
T 057 23 94 50
Maximum 20 personen
per rondleiding.

▲ © Sint-Jacobskerk Ieper

HOLLEBEKE (IEPER)

Wandeling

Op stap door het dorp en door de tijd

De Wegwijzer i.s.m. Cultuurdienst Ieper en 'IEPER verbeeldt'

Enkele dorpsgenoten van vroeger overwonnen de tijd en bezoeken Hollebeke. Ze gaan met je op stap en vertellen hoe meester Boussemaere over de juiste tijd beschikte en waar het uurwerk van de kerk naartoe is. Ze vertellen over de oorlog, de spoorweg en de oude vaart. Deze historische gidsen stoppen de tijd, houden halt op diverse plaatsen in het dorp en brengen de verhalen van toen terug tot leven.

Janny Depuydt in haar voortuin met haar dochttertje omstreeks 1930.

Op 21 april vertelt een van de gidsen de verhalen van Janny.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt' ▼

*Ontmoetingscentrum Hollebeke
Neerwaastensestraat 10a
8902 Hollebeke (Ieper)*

*Wandeling om 10u30, 11u, 13u30,
14u, 14u30, 15u en 15u30.
Afstand: 4,5 km. Duur: 2 uur.
Reservatie niet nodig.*

*De Luisterlezerbus houdt om 11u30
halt in Hollebekedorp.*

ZILLEBEKE (IEPER)

Demonstratie

Vlas, voel de tijd door je vingers glijden

Spingroep De Wullekobbe i.s.m. Bezoekerscentrum De Palingbeek

▼ © Spingroep De Wullekobbe

We verwerken vlas zoals het in pre-industriële tijden bij de Kelten of in de Middeleeuwen gebeurde, met heel eenvoudige werktuigen. We nemen letterlijk de draad van het verleden op en braken, zwingelen, hekelen, spinnen en weven op een primitieve manier. We tonen je de typische materialen: braak, hekel, spintol, spinnewiel, weefgetouw... en gaan er samen mee aan de slag. Kom kijken, doe mee en maak zelf een draad!

*Bezoekerscentrum
De Palingbeek
Vaartstraat 7
8902 Zillebeke (Ieper)*

*Doorlopend van 10u
tot 17u.*

Reservatie niet nodig.

POPERINGE

Tentoonstelling

Affiches stoppen de tijd

Onzen Heertje erfgoedvereniging i.s.m. het Ommegangcomité

Sta stil bij de affiches van de 'Poperingse Ommegang', laat je visueel verleiden en zet je geheugen in werking. Ieder jaar kondigt een unieke affiche de Poperingse Ommegang aan. Het zijn tijdsdocumenten uit de gehele 20ste eeuw waarmee we een deeltje van de loop van de geschiedenis kunnen reconstrueren. Misschien zelfs herbeleven. Onzen Heertje koestert dit waardevolle erfgoed en stelt het nu tentoon voor publiek in de Sint-Janskerk, waar het Ommegangbeeld staat. Kom langs en ga via dit unieke beeldmateriaal terug in de tijd. Kom ons jouw verhaal over de Ommegang vertellen!

*Sint-Janskerk Poperinge
Sint-Janskruisstraat
8970 Poperinge*

Doorlopend van 10u tot 17u.

Tentoonstelling na Erfgoeddag een week lang te bezichtigen in de Sint-Janskerk. Nadien gedurende zes maanden in de Onze-Lieve-Vrouwekerk (Onze-Lieve-Vrouwekruisstraat 11, Poperinge).

De Luisterlezerbus houdt om 17u halt op de Grote Markt van Poperinge.

POPERINGE

Multimediapresentatie

'Poperingsch Geluk(t)'

Westhoekvertellers i.s.m. Talbot House

▲ De barakken van Eversam
Privécollectie

Wie zal ons de oorlogsverhalen vertellen... nu mé en pé gestorven zijn? Stop de tijd! Wie denkt nog aan Bertha en Omer? De vonk sloeg over in de wasserette in Eversam in 1917 en de ulam bleef branden tot lang nadien, ook al stierf Omer te vroeg aan de gevolgen van 't gas... Eén ding was zeker, zijn broeken waren altijd mooi gewassen. De Westhoekvertellers brengen de verhalen van toen terug tot leven met woord, beeld en muziek. Verhalen over Bertha, een pastoor die zo mooi kon zingen en Peter Rom, een gewone soldaat.

*Talbot House
Gasthuisstraat 34
8970 Poperinge*

*Optreden om 14u, 15u15
en 16u30.
Reservatie niet nodig.*

*Openingsuren Talbot
House: 10u – 17u30*

*De Luisterlezerbus
houdt om 17u halt op
de Grote Markt van
Poperinge.*

POPERINGE

Lezing

Omgaan met kunsthistorisch erfgoed

Erfgoedcel CO₇ i.s.m. Vormingplus

Zaal D'n Aria
Gasthuisstraat 71
8970 Poperinge

Lezing start om 14u en
duurt ca. twee uur.

Reservatie nodig:
W [www.vorming-
plusow.be](http://www.vorming-plusow.be)
T 058 31 14 94
Maximum 50 deel-
nemers.

De Luisterlezerbus houdt
om 17u halt op de Grote
Markt van Poperinge.

© Kerat ▼

Frederik Cnockaert, erkend conservator en restaurator van kunstvoorwerpen, neemt het woord. Met voorbeelden uit zijn eigen atelier, Kerat, illustreert hij de praktijk van een restaurator. Hij licht enkele unieke processen van behoud en beheer toe, die hij hanteert om de invloed van tijd op de kunstwerken te vertragen. Onderwerpen als vervalsing en waardebeoordeling komen ook aan bod. Breng gerust een eigen kunstwerk mee voor advies over de waarde, ouderdom, stijl en restauratiemogelijkheden.

KEMMEL (HEUVELLAND)

Rondleiding

In de buik van de Kemmelberg: bezoek aan de Commandobunker 1953

Dienst Cultuur Heuveland i.s.m. Koninklijk Legermuseum Brussel

▲ © Stephan Vanfleteren

Daal af in een ultrageheime commandobunker van de Belgische Strijdkrachten, het zenuwcentrum van het operbevel tijdens de Koude Oorlog. Stap in deze unieke tijdschapsule en laat je onderdompelen in de sfeer van de jaren '50. De tijd is er letterlijk blijven stilstaan. De bunker is bedoeld als commandopost van een internationaal luchtverdedigingssysteem. Die functie zal het echter nooit hebben. Begin jaren zestig besluit men de bunker in te richten als commandopost in geval van oefening, crisis of conflict. Het ondergrondse complex omvat diverse vergaderlokalen, technische ruimtes en één centrale indrukwekkende 'operation room'.

Commandobunker Kemmel
Lettingstraat 64
8950 Kemmel (Heuveland)

Duur rondleiding: 1,5 uur
Rondleidingen om 10u, 12u,
14u en 16u. Maximum 47
personen per rondleiding.
De commandobunker telt
ongeveer 80 trappen. Er is
geen lift.

Reservatie nodig:
E [sabine.ghelein@heuvel-
land.be](mailto:sabine.ghelein@heuvel-land.be)
T 057 45 04 71
W www.heuveland.be

Verzamelen op de parking
langs de Lettingstraat.

De Luisterlezerbus houdt
om 10u halt aan de biblio-
theek van Heuveland in
Wijtschate.

BIKSCHOTE (LANGEMARK-POELKAPELLE)

Tentoonstelling

Tijdhoppen: was het nu '20, '30, '40 of nog later?

Dienst Vrije Tijd, Cultuur en Archief Langemark-Poelkapelle i.s.m. 'LANGEMARK-POELKAPELLE verbeeldt', 't Bikschooltje en Okra Bikschote

*OC Mariazaal
Bikschotestraat 107a
8920 Langemark-
Poelkapelle*

*Doorlopend van 14u
tot 18u.*

*De Luisterlezerbus
houdt om 15u30 halt
aan het OC Mariazaal
in Bikschote.*

Foto's uit oude albums zijn momentopnames van het verleden. Ze vertellen grote en kleine verhalen, maar bevatten alle de tijdgeest van toen. Met deze fototentoonstelling zetten we de klok even stil en houden we halt bij het dagelijkse leven van vroeger. Je ziet beelden van rituelen, feesten, kledij, woningen, arbeid enz. uit de jaren 1920, '30, '40 ... of later. We tonen ook de gemeente van toen in pocketformaat via diorama's en de kijkkast. Basisschool 't Bikschooltje zet het erfgoed uit de leefwereld van de kinderen in de kijker. Tot slot staat ook de nieuwe kortfilm 'Julia' van Hubert Pouillie op het programma. Inwoners uit Langemark-Poelkapelle verbeelden het verhaal van Hubert's ouders die tijdens de Tweede Wereldoorlog opgepakt worden door de Gestapo. Laat je onderdompelen in het leven van toen!

►
Bakker Richard Verschelde en zijn vrouw Jeanne Callewaert samen achter de toonbank van hun winkel in Bikschote in 1964.
*Privécollectie,
'WESTHOEK verbeeldt'*

MESEN

Tentoonstelling

40 jaar Geschiedkundig Museum Mesen

Dienst Vrije Tijd Mesen i.s.m. Geschiedkundig Museum Mesen en Erfgoedcel CO,

We blikken terug op 40 jaar verzamelen en tentoonstellen in Mesen. Vrijwilligers verzamelden materieel en immaterieel erfgoed over de kleinste stad van het land en stelden deze collectie tentoon in het 'Geschiedkundig Museum Mesen'. De leden van het museumcomité stellen vandaag hun topstukken voor, die vanaf 2014 samen met een selectie van de collectie een plaats krijgen in het nieuwe bezoekerscentrum in Mesen. De geschiedenis van en de zorg voor deze collectie zijn bovendien het onderwerp van de publicatie 'Uitgestald / ingepakt. De evolutie van het Geschiedkundig Museum Mesen', die in het weekend van Erfgoeddag wordt uitgebracht.

*Vredesschool Mesen
Ketelstraat 6
8957 Mesen*

*Doorlopend van 14u
tot 18u30.*

VLETEREN

Tentoonstelling

Vleteren stopt de tijd

Dienst Cultuur Vleteren i.s.m. 'VLETEREN verbeeldt'

Vrije Basisschool
Klavertje 3
H. Deberghstraat 8
8640 Oostvleteren

Open tussen 10u en 12u
en tussen 14u en 18u.

De Vleterse erfgoedrijwilligers spelen hun troeven uit en laten de tijd even stilstaan. Aan de hand van een fotocollage maak je kennis met een aantal thema's uit de beeldbank 'VLETEREN verbeeldt'. Wat komt aan bod? Feesten, bewoners, handel, landbouw, onderwijs, religieus leven, sport en ontspanning... Vleteren zoals je het nog nooit eerder zag!

Naaicursus in Oostvleteren in december 1927.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt' ▼

ACTIVITEITEN IN DE RAND VAN ERFGOEDDAG

IEPER

Workshop tijdens de Digitale Week | Donderdag 25 april 2013

Digitaal neuzen in oude kranten en foto's over de Westhoek

Stadsarchief Ieper i.s.m. 'IEPER verbeeldt'

▲ Stadsarchief Ieper

Stadsarchief Ieper
Weverijstraat 7
8900 Ieper

Van 10u tot 12u
Max. aantal deelnemers: 15

Reservatie nodig:
E dienstencentrum@
kersecorf.be
T 057 20 37 78

Ga op zoek naar het erfgoed uit jouw omgeving! Is dat een gebouw in je dorp, oude klasfoto's, stoeien, sportmanifestaties...? Steevast vind je informatie op de beeldbank van 'WESTHOEK verbeeldt' waarin bedreigd particulier beeldmateriaal over en in de Westhoek samen met vrijwilligers wordt opgespoord, bewaard en ontsloten. Samen met de vrijwilligers van 'IEPER verbeeldt' loodsen we je door meer dan 33.000 foto's op www.westhoek-verbeeldt.be. Daarnaast leren we je hoe je regionale kranten vanaf 1825 digitaal kan doornemen op www.historischekranten.be of hoe je gericht zoekt op trefwoord. Meer dan 140.000 pagina's broos krantenpapier, hoofdzakelijk uit de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw, werden met een scanner gedigitaliseerd.

▲ Suikerbakker Gerard Ameel en zijn echtgenote Rachel Covemaeker voor haar kruidenierswinkel, Brielen 1945.
Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

EEN PROGRAMMA VAN
FOCUS | WTV

DE COULISSEN

Erfgoedmedewerkers leveren elke dag een strijd om ons erfgoed te beschermen tegen de tand des tijds. Het programma 'De CoulisSEN' op Focus & WTV toont in vijf afleveringen hoe vier West-Vlaamse erfgoedcellen en de Provincie dit gevecht met de tijd aangaan.

Dagelijks op Focus & WTV van ma 15 tem vrij 19 april 2013, na het nieuws, doorlopend vanaf 18u.

ERFGOED

Erfgoed KORTRIJK

CO₂ ERFGOEDCEL

TERF

west-vlaanderen
de gedreven provincie

MEER ERFGOED IN WESTHOEK-ZUID

Grensverhalen... Over de grens

Erfgoedcel CO₇ en Gemeente Langemark-Poelkapelle werken in 2013 samen met Office de Tourisme Cassel Horizons en vertelassociatie Paroles Bohèmes uit Cassel rond het verzamelen en vertellen van oude verhalen over de Belgisch-Franse grens, in de volksmond ook wel gekend als de 'schreue'. Het resultaat van deze unieke samenwerking is een creatief vertelprogramma, gebaseerd op getuigenissen over het leven van toen aan de grens.

In beide landen gingen interviewers op stap om grensverhalen te registreren en te verzamelen. Drie Franse en drie Vlaamse vertellers gaan samen met het ruwe materiaal aan de slag om een tweetalig vertelprogramma uit te werken waarin zowel het Vlaamse als het Franse perspectief op het vroegere leven langs de grens wordt belicht. Ze leren van elkaar met als resultaat: het beste van twee tradities.

Het vertelprogramma wordt gebracht tijdens twee uitwisselingsavonden voor een gemengd Nederlandstalig-Frans publiek. De eerste vindt plaats op 13 juli 2013 in Cassel, de andere op 20 juli 2013 in Langemark-Poelkapelle. We genieten eerst van een maaltijd en vervolgens nemen de vertellers ons mee naar het leven van vroeger aan de 'schreue'.

▲ Grensovergang in Abele. Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeld'

Voor de vertelavond in Cassel wordt een bus ingelegd (opstapplaatsen in Langemark, Ieper en Poperinge). We krijgen een rondleiding in het uiterst charmante stadje en genieten van enkele streekproducten, alvorens we aan tafel schuiven.

Prijs vertelavonden: 20 euro (exclusief drank, inclusief bus op 13 juli)

Meer info en inschrijven: www.erfgoedcelco7.be/NL/grensverhalen, E erfgoedcel@co7.be, T 057 23 93 12

Een deel van het vertelprogramma wordt ook gebracht tijdens het vertelfestival KLAPZI, dat dit jaar volledig in het teken staat van 'grenzen'. Het vertelfestival vindt plaats op 25 augustus 2013 vanaf 14 uur op het domein van Fedasil Poelkapelle en is gratis.

Meer info: www.klapz.be, E cultuur@langemark-poelkapelle.be, T 057 49 09 45
De erfgoedhaltes laten je in 2013 even stilstaan bij het erfgoed aan de grens. Momenteel staat er een halte aan de Sint-Martinuskerk van Haringe.

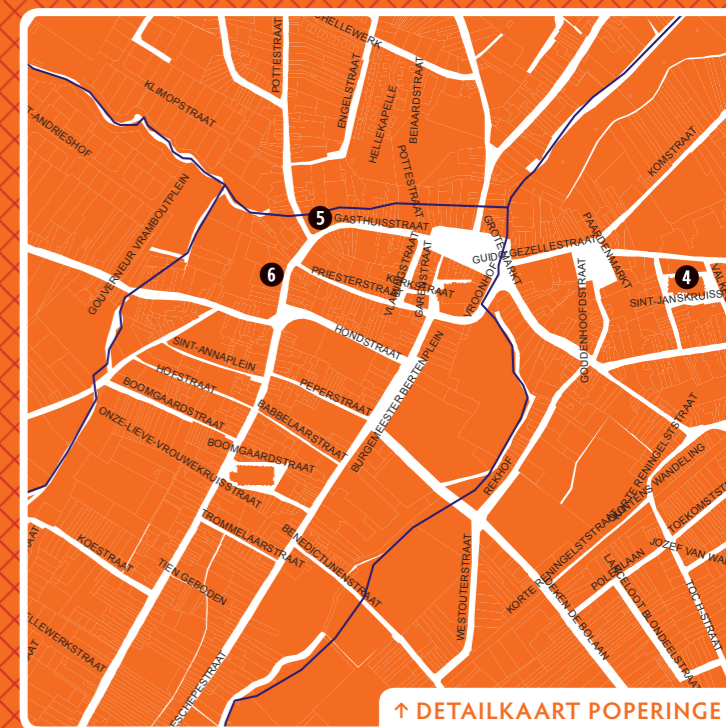
Open Monumentendag 2013

Open Monumentendag is het grootste culturele eendagsevenement van Vlaanderen. Het laat je kennis maken met het rijke bouwkundig, landschapelijk en archeologisch patrimonium, maar ook het rijdend, rollend, vliegend en varend erfgoed. Op 8 september 2013 blaast Open Monumentendag Vlaanderen 25 kaarsjes uit. We kunnen al verklappen dat het een 'best of'-editie wordt. Naar aanleiding van die 25ste verjaardag voorziet de Provincie West-Vlaanderen in een speciaal nummer van het provinciaal erfgoedtijdschrift 'In de Steigers'. Vanaf augustus kun je op www.uitinwesthoekzuid.be het volledige overzicht van de activiteiten bekijken en je persoonlijke programma samenstellen.

ACTIVITEITEN OP 21 APRIL 2013

(vertelling) De Luisterlezerbus stopt de tijd	154
① (rondleiding) Over schilderijen en hun tweede jeugd	155
② (wandeling) Op stap door het dorp en door de tijd	156
③ (demonstratie) Vlas, voel de tijd door je vingers glijden	157
④ (tentoonstelling) Affiches stoppen de tijd	158
⑤ (multimediapresentatie) 'Poperingsch Geluk(t)'	159
⑥ (lezing) Omgaan met kunsthistorisch erfgoed	160
⑦ (rondleiding) In de buik van de Kemmelberg: bezoek aan de Commandobunker 1953	161
⑧ (tentoonstelling) Tijdhoppen: was het '20, '30, '40 of nog later?	162
⑨ (tentoonstelling) 40 jaar Geschiedkundig Museum Mesen	163
⑩ (tentoonstelling) Vleteren stopt de tijd	164

COLOFON

Samenstelling en eindredactie: Erfgoedcel CO₇

Coverbeeld: Portret van René Matton, horlogemaker uit Prouen, 1901.

Privécollectie, 'WESTHOEK verbeeldt'

Beelden pagina 20 en 29: De collecties van het Geschiedkundig Museum Meusen en de Landbouwcollectie Heuveland werden in 2011 door respectievelijk de Provincie West-Vlaanderen en het Centrum Agrarische Geschiedenis gefotografeerd, dit in het kader van de inventarisatieacties *Red het Museum*.

Vormgeving: Design Sense (Ieper)

Druk: Drukkerij Lowyck (Oostende)

Met dank aan de auteurs, beeldleveranciers en erfgoedinstellingen voor hun medewerking bij het opstellen van deze brochure en de deelnemende organisaties voor hun organisatie van activiteiten de dag zelf.

De organisaties worden ondersteund door de betrokken gemeenten en Erfgoedcel CO₇.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten op afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Diegenen die menen nog rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog wenden tot Erfgoedcel CO₇.

Verantwoordelijke uitgever:

Loes Vandromme, voorzitter CO₇,
p/a Grote Markt 1, 8970 Poperinge

Wettelijk Depot: D/2013/10.815/1

Erfgoeddag is een organisatie van FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed vzw, in samenwerking met de erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen en Brussel. Erfgoeddag krijgt de volle steun van de Vlaamse overheid.

Partners van Erfgoeddag 2013: één, Radio 2, Cobra.be, Combell, CJP, De Lijn, NMBS, MIVB, Gezinsbond, FARO, UiT in Vlaanderen, 1700, met de steun van de Vlaamse overheid

